

ERDÉLYI IRODALMI SZEMLE

SZERKESZTI
DR. BORBÉLY ISTVÁN.

TARTALOM:

	Oldal
Tanulmányok.	
<i>Dr. Balázs András: Jókai</i>	97
<i>Dr. Borbély István: Egy magyar nábob</i>	100
<i>Dr. Balás Károly: Nyelvében él a nemzet.</i>	103
<i>Dr. Erdélyi Lajos: Székely tájszók egybevetése magyarországi megfelelőjükkal</i>	107
<i>Dózsa Endre: Megjegyzések a romániai új közigazgatási törvény- javaslatra</i>	112
<i>Dr. Borbély István: A magyar tánc és zene kifejlődése</i>	118
<i>Karl Béla: 1919-től 1924-ig Romániában magyar nyelven megje- lent román nyelvtanok, szótárak és iratminta gyűjtémények</i>	123
Irodalom:	127
Adalékok Erdély régi történetéhez	141

CLUJ—KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA.

Megjelenik évenként tizszer, minden hó 10-én.

Tájékoztató.

Az *Erdélyi Irodalmi Szemle* célja irodalmi téren fenntartani, ápolni és fejleszteni a történeti magyar kultúrát itt Romániában.

Ebben a közös magyar munkában a dolgozók között nem ismerünk el semmiféle különbséget. A fajunkért és közművelődésünkért való törhetetlen elhatározásban és munkában rang és felekezeti különbség nélkül mind egyek vagyunk. A mindennapi élet tülekedő vásárjában az Erdélyi Irodalmi Szemle közös temploma akar lenni minden tiszta törekvésnek, amely építő és magyar; viszont ostora lesz minden szándéknak, amely akár bennünk, akár körülötünk rombolni akar. Hazánk törvényeinek lojális tiszteletbentartása mellett nemzetiségünk s történeti magyar kulturánk tiszteletbentartása és tartatása azon hármasszó, mely e folyóirat hivatását jelzi.

Tartalom szerint közöl e folyóirat tanulmányokat, ismertetéseket és bírálatokat.

Az Erdélyi Irodalmi Szemle főmunkatársai voltak 1924-ben: Dr. Abrudbányai Ede, dr. Balázs András, dr. gróf Bethlen György, dr. Biró Vencel, dr. Bitay Árpád, dr. Csűry Bálint, dr. Dékány Kálmán, dr. Ferencz József, dr. Grandpierre Emil, dr. Gyárfás Elemér, dr. György Lajos, dr. Hirschler József, dr. Jakabffy Elemér, Kelemen Lajos, dr. Kristóf György, dr. Makkai Sándor, dr. Moldován Gergely, Rass Károly, Reményik Sándor, Szabolcska Mihály, dr. Szentiványi József, dr. Széll Kálmán, dr. Tavaszy Sándor, Trefán Leonárd, dr. Varga Béla, kik munkásságukkal tovább is támogatják folyóiratunkat.

Az Erdélyi irodalmi Szemle a „Minerva” irodalmi és nyomdai műintézet r. t. kiadásában jelenik meg, de a cikkek irányáért és tartalmáért egyedül a szerkesztő és az egyes cikkírók a felelősek.

A lap szellemi részét illető minden közlemény dr. Borbély István szerkesztő tanár (Cluj—Kolozsvár, Unitárius kollégium) címére küldendő.

A kiadóhivatalt érdeklő összes levelek, valamint az összes pénzküldemények a kiadó „Minerva” r. t. címére (Cluj—Kolozsvár, Str. Baron L. Pop, volt: Brassai utca 5.) küldendő.

Megjelenik évenként 10 füzetben, füzetenként 3 ívnyi terjedelemben.

Előfizetési ára bérmentes küldéssel: Romániában egész évre 250 lej; külföldön 300 lej.

ERDÉLYI IRODALMI SZEMLE

HAVI FOLYÓIRAT

<p>Megjelenik minden hónapban július és augusztus kivételével.</p> <p>Előfizetési ára egész évre belföldön 250 lej; külföldön 300 lej.</p>	<p>SZERKESZTI</p> <p>Dr. BORBÉLY ISTVÁN</p> <p>TANÁR.</p>	<p>Szerkesztőség: a szerkesztő címén Cluj—Kolozsvár, Unitárius Kollégium.</p> <p>Kiadóhivatal: a „Minerva” r. t. címén Cluj—Kolozsvár, Str. Baron Pop (volt Brassai-utca) 5. szám.</p>
--	--	--

JÓKAI.

Jókai születésének 100 éves fordulója a magyar lelkekben hatalmas hullámverést keltett. Csak Petőfi varázsa fogható a Jókai ünnepek alkalmával megindult lelki áramhoz. Nyilván Jókai férközött legközelebb szívünkhöz, a tömeg-lélek vágyainak, ábrándjainak birodalmához.

A tömeg-lélek a jóság, az ember-szeretet melege után sóvárog, valami jót, felemelőt, vigasztalót vár a maga számára az élettől, annál inkább szomjuhozván ez ideális javakat, minél kevésbé találja meg a mindennapi küzdelmek, vesződségek nyers valóságában. Nos, Jókai a maga derült, humoros, jóságos világnézetével épen abba a képzeleti világba varázsol bennünket, ahol álomboldogságunkat oly szívesen szövögetjük.

Az ifjúság Jókai leírásában a maga rózsás reményeit látja megrajzolva s a meglelt kor is szívesen elmereng a jóság, a nemesség eme világában, s keres vigaszt a mese bűbajos birodalmában, ahol az ellentétek, az igazságtalanságok csodálatos derűben, jóságban, szeretetben olvadtak fel, nyernek kiegyenlítődést.

Hibái, hiányai tagadhatatlanok. Csapongó fantáziája túlzásokra ragadja, messze túl a valószínűségek határain; jellemzése sokszor fogyatékos, alakjait itt-ott nem tudja következetes egységbe hozni, jellemük nem mindig az életből, a föld szilárd talajából alakul ki; s lélektani megalapozás nélkül való erkölcsi felfogása is néha elsiklik. De hisz a napnak is vannak foltjai s e foltokat Jókainál könnyen elfeledjük azért a gyönyörűségért, amit páratlan humorával, derült világnézetével s mindenkori, feltétlen optimizmusával szerez. Sorai között

állandóan a jó, a derült kedélyű ember mosolyog felénk. Kárpáthy János, Kárpáthy Zoltán, Szentirmay gróf, Timár Mihály mind-mind jó emberek, bennük Jókai a jóság apotheozisát adta nekünk. S ezek az emberek magyar emberek, az ősi magyar becsület, igazságszeretet típusai; Jókai őket a magyar rögből ásta ki. Szilárd meggyőződése volt, hogy a magyar nép-jellem alapvonása a becsületesség, a jóindulat, az igazságszeretet. Ezért a magyar nép életét akarta alakjaiban, s a magyar karaktert jellemrajzaiban megörökíteni.

Mint a mesemondás páratlan mestere, a szó legnemesebb értelmében nemzetközi, kedvelt, olvasott írója a művelt világnak. A centennarium alkalmából többen rámutattak erre. Mintegy 300 kötetet kitevő regényei, elbeszélései majdnem minden nyelven megtalálhatók, amelyen irodalmilag beszélnek és írnak az emberek. Egyedül csak német fordításban 140 kötete jelent meg. E nagy népszerűség magyarázatát kétségtől főleg a kiapadhatatlan meseszövének köszönheti. De jelentékeny része van ebben nagy optimizmusának is, melyet viszont nagy adag idealizmus nélkül elképzelnünk sem lehet. Jókait ép úgy, mint a többi nagy írókat nem lehet ugyan beskatulyázni egyik-másik irodalmi irányzat kizárólagos képviselőjének, mégis ha osztályoznunk szabad, romantikus, idealista regényírónak kell tekintenünk. Bármennyire gyökeresen magyar Timár Mihály és Berend Iván, lelki rokonságban állanak Hugó Viktor Val Jeanjával, Dumas Monte-Cristójával. Berend Iván, a magyar bányáipar előfutára, a maga roppant idealizmusából meríti törhetlen akaraterejét a magyar ipar jövő megteremtéséhez. S a „Jövő század regényé“-ből hány mérnök meríthetett indítékot, idealis lendületet a technikai vívmányok gyarapításához.

A nőről senki szebben gondolkozni nem tudott, mint Jókai. Mayer Fanni, a török Timea, Köcserepi Vilma megragadják lelkünket. Rut, becstelen nőt nem tudott rajzolni s még legellenszenvesebb női alakjai sem oly ellenszenvesek, hogy elfordulnánk tőlük. Képei, melyeket a ragaszkodó, önfeláldozó nőről adott, kedves, bájos cáfolata a legifjabb, dekadens irodalom hölgyeinek, kikben írók csak a rútat, a nőstény bestiát akarják megláttatni. Ez a nemzetközi jó ember, ki mint író a jóság, a nemesség kultuszát tüzte maga elé s többé-kevésbé megvalósította hatvan éves írói pályáján, egész lényében a mienk, izig-vérig magyar (Komárom ezer éven át) vér áztatta földjén, ősi

magyar törzsből hajtott ki s a levegő, melyet akár a magyar puszták izzó homokján, akár Erdély fenyvesei között az ősi szent tradíciók légkörében szívott, minden sor írásán ott ragyog. Írásaiban a magyar nép lelkének derült része sugárzik; a vágyak, a remények, a bizalom, az ezer éves haza földjéhez való rendületlen ragaszkodásából, a magyar múlt szeretetéből, becsüléséből sarjadzanak. Kolozsvárt, 1902-ben, Mátyás király szülőházának felavatásán is, a haza szeretete mondatja vele a jelentőségteljes emlékgét: „Mátyás király emlékezte teremtse meg Erdélyben a népek testvériségét“.

Ekkora nagy szellemi hagyaték csakugyan méltó az egész nemzet hálás megemlékezésére s e hálával a magyar nemzet nem marad adós. Mindannyian, akik Jókai szellemének sugarainál melegedtünk, részt kérünk az ünneplésben. Komárommal együtt ünnepelni akarunk mi is. Ünnepel is az öt utódállamban széjjelszórt egész magyarság. Ez az ünneplés Jókai magyar lelkének újra éledésén váltódik ki méltóképen; a magyar egész multat átfogó s a messze jövőbe tekintő Jókai-gondolatvilágnak megfelelően. Ez az ünneplés akkor lesz igazi magyar ünnep, ha a „Jövő század regénye“ a magyar lelkekben magyar valósággá válik, ha a szomorú, lesújtott magyar jelenbe vigaszt, rendületlen bizalmat varázsol az örök Jókai-derű, az elpusztíthatatlan Jókai-bizalom, az örök Jókai-remény.

Dr. Balázs András.

ÉGY MAGYAR NÁBOB.

A kolozsvári Magyar Színház 1925.
febr. 28-án tartott ifjúsági előadásának
bevezető beszéde.

Az a regény, melyből mai színdarabunkat átdolgozták, *Egy magyar nábob*, több okból igen nevezetes. Nevezetes először is azért, mert Jókai, ki e regénye írásakor 29 éves volt, tulajdonképpen e művével hódította meg végleg a magyar olvasóközönséget. *Erdély aranykora* és *Törökvilág Magyarországon* után igazán *Egy magyar nábob*-bal jutott ő diadalra a magyar szépirodalomban, hol addig br. Jósika Miklós és br. Eötvös József uralkodtak. A magyar regényirodalomban ezentul mintegy félszázadig Jókai lett a vezér.

De nevezetes e regény azért is, mert Jókainak költői műteremtőgéniusza *Egy magyar nábob*-ban találta meg a leginkább neki való magyar témát. *Erdély aranykora* is, meg *Törökvilág Magyarországon* is alig több egy-egy szép mesénél, melyet írója mintha csak azért írt volna, mert maga is gyönyörködött fantáziájának ragyogásában. *Egy magyar nábob* már nem csupán költői játék, hanem művelődéstörténeti korkép. *Egy magyar nábob*-ban s folytatásában, *Kárpáthy Zoltán*-ban Jókai a magyar társadalom történetének azt a nagy átalakulását akarta bemutatni, melynek rendjén az új idők új eszméinek hatására a régi tétlen, dőzsölő henyelés dolgozó, munkás társadalmi léletté változott át. Két világot mutat be ez a két regény. Egyik a régi nemesi világ, melyben csak az úr volt igazán ember, míg a jobbágy, a paraszt, komolyan nem is ment emberszámba. Másik volt az új világ, amelyik nem ismert el velünk született kiváltságokat, mert minden embert csak annyira becsült, amennyit a munkája után megért. E regényekben a régi nemesi világot Kárpáthy János, az új társadalmat Kárpáthy Zoltán képviseli.

A mai színdarabban kettőjük közül csak a nábobot, Kárpáthy Jánost fogjuk meglátni; Kárpáthy Zoltán a legközelebbi ifjúsági előadáson, mához egy hét, lesz látható.

Egy magyar nábob tehát a régi, az elmuló; *Kárpáthy Zoltán* a megújuló magyar társadalomnak a képe.

*

Ha a mai színdarab jól van megírva, akkor abban két dolgot különösen jól észre kell vennünk. Egyik az, ami miatt az emberek szerették a régi jó időket; másik az, ami miatt annak mégis el kellett múlnia. A regényben Jókai mind a két dolgot nagyon szépen állítja elénk.

Itt helyénvaló volna el-elmélkednem arról, hogy minő is volt az a régi világ, melyet a mai színdarab bemutat. Erre azonban nem vállalkozom. Ha valakit nem kell magyarázni, Jókait bizonyára nem. Meséi minden tarka szövésük mellett is oly világosak, annyira maguktól értetődők, hogy a kommentár azokon csak rontani tudhat. Jókait élvezni kell, nem magyarázni.

Egy szereplőre mégis szeretném különösebben felhívni a figyelmet: ez Kárpáthy Béla, vagy amint ő magát elnevezte: Abellino. Ezt a figurát társadalmi regényeiben Jókai gyakran szerepelteti. Ez az *Aranyember* Krisztyán Tódora; *Egy az Istenben* Vajdár Benjamin, *Kárpáthy Zoltán*-ban Kőcserepy Dániel, *A régi jó táblabírákban* Krénfy a neve. Ez alakokról én sokáig azt tartottam, hogy egyszerűen költői figurák, kikre Jókainak csupán azért volt szüksége, hogy velük csináltassa meg s gabalyítsa tovább regényeinek bonyodalmát. De amióta sok nagyon drága, nagyon keserű tapasztalat árán közelebről beláthattam mindennapi életünk ügyes-bajos dolgaiba, azóta tudom, hogy mindenféle békének az ilyen, csak a pillanat gyönyöréért élő lézengő ritterek a megrontói. Milyen szomorú, lehangoló látvány Abellino, ki már alig tudja anyanyelvét; őseinek régi szokásait, régi erkölcsét már egészen elfeledte; ki már csak azért magyar, mert ebből még anyagi haszna van, egyébként azonban testestől-lelkestől idegen. Nem pusztán költői figura az ilyen, tudjuk azt mi ma nagyon jól. Élő alak, ma is élő alak az ilyen, elrettentő példája annak a minden nemes törekvést megakadályozni törekvő jellemtelen embertípusnak, melyet irodalmunkban először Katona József írt le Biberach-

ban. Az ilyen ember előtt nincs semmi szent, nincs semmi magasztos; ha kell kigúnyol, ha kell, elárul mindent, csak-hogy ezzel magának pénzt s pénzen gyönyöröket szerezhesen. Tessék csak majd szembeállítani Kárpáthy Jánost, ezt a jószívű, maradi észjárású, nyers modorú s elparlagiasodott nemes magyart Kárpáthy Abellinoval, ezzel a hazafiatlan, blazirt, idegentmajmoló, pénzsóvár figurával s meglátják: igazán hol kell keresni minden nyugodt, békés társadalmi életnek ős ellenségét.

S ha már szólottam az árnyékról, hadd szóljak a fényeségről is e darabban, a nőkről.

A nők Jókai regényeiben rendesen eszmények, kik a férfiak életének célt tűznek ki s őket e cél felé való törekvésükben szünet nélkül ösztönzik. Egy nő, a feleség, fogja a nábbal is megértetni, hogy életének más célja kell, hogy legyen, mint dőzsölni. Az a nő, ki Kárpáthy Jánosnak lelkét meg tudta mozgatni, Mayer Fanni, Jókai művészetének valódi remeke.

És itt tessék megengedni nekem egy aktuális megjegyzést.

Tekintsünk körül az újabb magyar szépirodalomban s nézzük meg; mivé tették modern íróink a magyar nőt? Szomaházy Istvánnak gépírónőjévé, Bródy Sándornak Tanítónőjévé, Móricz Zsigmondnak papnéivá, meg Szabó Dezsőnek Elsodort falujában elsodort ledérré. Szomorúan kérdezem: hát ma igazán Ady Endrének Lédája a magyar nő, vagy talán Molnár Ferenc Vörös malmának ördöge az?

Nem eszményeimet akarom én számon kérni modern íróinktól, hanem azt a magyar nőt, aki még megőrizte tisztaságát, becsületét, álmait s akit — — mégis minduntalan sárral dobálnak meg. Hol az a magyar művészet, amely elégtételt, igazságot szolgáltat ezeknek az édesanyáknak, ezeknek a hitveseknek? Mert, — tudom én jól, — — nem hitvány cudar azért az egész világ, amiért egy néhány modern magyar író annak tartja.

De hova tévedtem?

A százesztendő Jókairól kellett volna beszélnem, az óriásról s tekintetem fennakadt a törpéken. Megbocsássanak miatta. Jár így az ember, ha napjaink nagyságait az igazi nagyokhoz méri.

Aztán, meg az ifjúsághoz szólván, helyénvalónak tartottam emlékeztetni rá, hogy vannak még csillagok s nemcsak belőlünk áll az egész világ.

Mi — ez igaz — testileg is, lelkileg is szegények vagyunk. Sebaj! Mindjárt megjelenik e színpadon valaki, aki gazdag, nagyon gazdag, — nábob. Ő majd meg fogja tölteni lelkünket eszményekkel. Mert Jókai senkit nem ereszt el magától üres kézzel.

Áldassék is ezért emlékezete mindörökké!

Dr. Borbély István.

NYELVÉBEN ÉL A NEMZET.

Európára vonatkozólag az emberfaji szempontok a nemzeti szempontok mögött jelentőség dolgában messze elmaradnak.

A faji jelleg nem valami abszolút, hanem nagyon is relativ fogalom. Erősebb az, vagy gyöngébb. Minél erősebb, annál jobban uralkodik az egyén fölött, annál jobban megpecsételi annak sorsát és társadalmi, sőt gazdasági helyzetét. A néger a világ minden államában néger marad, bármelyik nyelvet beszélje is és bármily műveltséget sajátítson is el.

Európa népességénél a különben is többnyire homogén népek sokoldalú keveredése folytán a faji jelleg annyira meggyöngült, hogy azt ma már csak közvetve, a legerősebb megfigyeléssel vagy többnyire azzal sem lehet felfedezni. Az északi népek a déliekkel szemben mutatnak fel színbeli különbségeket, de viszont az egyes északi és déli népek bár különböző eredetűek is, a külső jelleg tekintetében ismét nagyon egyezők.

De amennyire elmosódtak Európa homogén népeinél az embereket megkülönböztető elsődleges tulajdonságok, — a külső faji vonások, — annyira előtérbe léptek s fontosságot nyertek a nemzeti vonások, a nemzeti szempontok.

A nemzeti szempontok egy-egy népnek, nemzetnek a társadalmában annyira kijegecesedtek, annyira előtérbe léptek, hogy az az illető nemzet egy külön darabját, külön érdek- és érzelmkörét alkotja az emberiségnek és dacára annak, hogy Európa nemzetei a legkülönbözőbb népek össze-visszakeveredéséből állanak, egy-egy nemzet az emberiség külön eldarabolt részének tartja magát s joggal annak is tekinthető. A nemzeti öntudat tovább megy ennél még és külön fajnak is hiszi magát.

Külön fajnak tartja magát a német, francia, angol, svéd, norvég, hollandi, stb.

A faji különység, mint mondtuk, relativ fogalom s e nem-

zetek között a faji különbség, az t. i., amely az egyes egyedeknek külső fizikai testén nyer kifejezést, a nemzeti és társadalmi különbségek nélkül olyan gyöngye, hogy alig mutatható ki egykét általános vonásban.

Ellenben erősek, fontosak, jellegzetesek ezeknél a népeknél a nemzeti vonások, a nyelvbéli és nemzeti szempontok, úgy, hogy ha külön német, francia stb. faji szempontokról beszélünk, tulajdonképpen csak a nemzeti szempontnak akarunk erősebb kifejezést adni.

Az európai s magukat — több kevesebb joggal — külön fajoknak tartó nemzeteket nemzeti fajoknak is nevezhetjük, mert náluk a nemzeti vonások és szempontok adják meg a faji különbséget, — tehát nem a faji külső jelleg, vagy csak igen kis részben az, — hanem a nemzeti, tehát etikai tekintetek.

Ha ezeknél a különböző nemzetekhez, vagy mint elnevezjük, nemzeti fajokhoz tartozó egyéneknél, a nemzeti jelleg elesik, faji jellegként semmi sem marad, vagy ami megmarad, többnyire olyan csekély, annyira kevésbé feltűnő, hogy alig bír jelentőséggel.

Például egy mindenkori német és francia egyén közt nemzeti szempontból nagy a különbség modor, felfogás, éleltség stb. tekintetében. Szembeállítva e két egyént, — kis képzelődéssel könnyen felfedezzük e két fajt is. Vigyünk azonban egy német csecsemőt Franciaországba s elszakítva szülőitől, neveljük azt sovén franciának, aki csak franciául beszél és érez; kinek gondolatvilága, minden szokása teljesen francia, — nézzük akkor, hogy mi maradt meg benne az ő német faji jellegéből. Mondhatjuk semmi. Ha az illető épen szőkehajú és kékszemű, azon nem ütözik meg egy francia sem, mert sok szőke és kékszemű francia van a világon. Germán vér folyik a franciák ereiben is. A két különböző európai országból származott egyén egy nemzet és egy nyelv kötelékébe tartozik minden tekintetben, azokat a környező társadalom emiatt a származásbeli különbség miatt nem fogja idegeneknek tekinteni, nem fog rajtuk semmi szokatlant találni.

Vagyis Európában s európai fajú¹ emberek között a faji

¹ A fajtiszia zsidók ezzel szemben jellegüket bármely államban élnek is, megtartották annak következtében, hogy más fajbéli népekkel össze nem keveredtek.

Jelleg még ha ugyan egyáltalában fennforog is az, — csak a nemzeti jelleggel kapcsolatban bir jelentőséggel.

A faji szempontok tehát itt nemzeti szempontokká válnak s ezeket erősítik. Ezek nélkül csekély megkülönböztető voltuknál fogva, még amennyiben kimutathatók is, — jelentéktelenek.

Mi különbséget tesz az egy magyar családnak magyar jellegén, ha például egy tizenkettedik századbeli őse cseh vagy német származású volt? Ez a család, mely azóta teljesen átgyúródott a magyar társadalomban, ugyancsak nem bir valami eltérő faji jelleggel.

Más országokban is éppen úgy van ez. Ne véljük tehát felfedezni a faji jelleget oly téren s ott is, ahol az meg nem nyilvánul, hanem fogadjuk el azt a jelleget, amelyet a nemzeti társadalom, környezet, életmód, eltanult és megszokott erkölcsök és gondolkozásmód nyomnak az egyénre.

Minket, e kérdéseknek gazdasági és társadalmi szempontjai érdekelnek, ezekből a szempontokból pedig a nem határozott jellegű és homogén fajokhoz, ily fajoknak tartott társadalmi csoportokhoz fűződő tekintetek nemzetiékké válnak s azokkal teljesen azonosulnak, — ellenben heterogén, egymástól faji jellegre nézve is élesen megkülönböztetett fajúak között az ellentétek társadalmi és gazdasági téren is fennmaradnak és közrehatnak.

A mindennapi közgazdasági élet tapasztalatai is ezt bizonyítják. Európa népeinek közgazdasági érdekei nem népeinek faji származása, hanem nemzetei, nemzeti társadalmi szerint csoportosulnak s versenyeznek egymással. Egy nemzetben belül a különböző európai fajbeli származásúak külön gazdasági érdekcsoportokat nem alkotnak, mert faji különbségük is csak történelmi jellegű s a legtöbb esetben már csak a képzeletben él.

Ellenben a jellegzetes, a külsőleg is azonnal felismerhető s külön társadalmi csoporttal, szokásokkal és hagyományokkal is erősített faji különbségek sok tekintetben még gazdaságilag is külön táborra osztják a társadalmat.

Igy például a zsidóság erős jellegű faji csoportján, illetőleg az őket környező európai társadalom többi részén még ma is élesen észrevehető bizonyos társadalmi és gazdasági antagonizmus. És ez nagyon is kézzelfogható, hogy így van. Minden különálló jellegzetes faj, mindaddig, amíg a többiekkel egybe nem olvadt, tehát mindaddig, amíg csak önállóan létezik, külön

faji érdekekkel és törekvésekkel is bír. A külön fajhoz tartozó ember megkülönbözteti magát, akár önként, akár mert a többiektől kényszerítve van rá, a más fajbelitől, ami aztán az érdekek eltérését is maga után vonja mindenek előtt a társadalmi érintkezés terén, de az ezzel legszorosabban összefüggő gazdasági téren is.

A faji individualizmus az, mely ezt előidézi. És ha már a faji individualizmus meg van sokkal kevésbé öntudatos s jelentékeny fajoknál is, miért hiányoznék az épen a zsidóságnál, amelyet évezredek viszontagságai edzetek meg s amely e hosszú időn át más népekkel össze nem keveredett.

Ezen ezredéveken keresztül közreható okok nyomait és eredményét egy-két évtized nem moshatta el. De a faji szempontok érdekességét itt a nemzeti szempontok vannak hivatva enyhíteni s az idők folyamán teljesen absorbeálni, amennyiben a zsidóságnak a környező egyes nemzetek társadalmába való beleolvadása elkövetkezik.

Európában s egyáltalában mindenütt, ahol különböző fajok olvadnak össze s gyúródnak át közös tulajdonságú új fajjává, s ahol kifejlett nemzetek, nemzeti érdekek, nemzeti műveltség s nemzeti társadalom vannak, a faji vonások elmosódásával elmosódnak az azokhoz fűződő legkülönbözőbb érdekek és szempontok is és helyet engednek az azokat felváltó nemzeti, nemzeti társadalmi szempontoknak.

A külső testi fizikai, vagyis faji különbségek helyébe tehát ezek elmosódásával ethikai: nemzeti, jogi, társadalmi, gondolkodásbeli stb. különbségek lépnek és ezek osztják különböző táborokra s érdekcsoportokra az egyének millióit, gazdasági társadalmi és politikai tekintetben.

Ez az alakulás természetesen egy-egy nagy emberfajtán belül megy végbe elsősorban, a többi nagy emberfajtaival szemben azonban a faji, gazdasági s társadalmi különállás és különérdek továbbra is fennmarad.

Azt mondtuk, hogy Európa nagyrészben homogén jellegű; fehér emberiségén belül a nehezen ellenőrizhető s mindinkább elhalványuló faji szempontok felett a nemzeti szempontok az uralkodók.

A nemzeti szempontok között pedig a legelső és minden más jogi, politikai és társadalmi tekintetnél összehasonlíthatatlanul fontosabb, elsőbb és nagyobb a nemzeti nyelv szempontja.

Európa népei elsősorban nyelvek szerint csoportosulnak. Az egységes nyelvűek tartják magukat egységes fajoknak. Csekély kivétellel az anyanyelv szabja meg az ember nemzeti érzését is.

Az európai fajok tehát nem külön jellegükben, hanem külön nyelvükben élnek s a nemzeti faj nyelvének érvényesítése : életfenntartás.

Dr. Balás Károly.

SZÉKELY TÁJSZÓK EGYBEVETÉSE MAGYARORSZÁGI MEGFELELŐJÜKKEL.

A székelység eredetének kérdésében fontos, mint ismeretes, a székely nyelvjárások anyagának egybevetése is a többi magyar nyelvjárásokéval. Itt főként néhány udvarhelymegyei tájszót vetek egybe a nyugati magyarság megfelelő tájszavaival s ezzel tovább szaporítom idevonatkozó eddigi eredményeimet.*

Az adatokat *abc* rendben közlöm s különösen a keresztúr-vidéki népnyelvből és inkább azokat veszem, melyek a keleti székelytől (Kel. Szék. = háromszéki, csiki, stb.) többé-kevésbé eltérnek s amelyeknek megfelelőit viszont — alak és jelentés szerint s sokszor szólásaikban is — megtaláljuk a nyugati magyar nyelvjárásokban, ha kissé tovább fejlődött alakban és jelentésben is, a Magyar Tájszótár stb. alapján. Az adatokat ellenőrizve és megrostálva közlöm (∞ a megfelelés jele).

ábrázatlan : rút arcú, csúnya Udvhm. (Kel. Szék.-ben ismeretlen) ∞ *ábrázatlan* (Palócság). Borsód m ; Nógrád m : ua ; illetlen, arcátlan Félegyháza, Nógrád m. MTsz. *ad, kiadja magát* : kialakul, kiformalódik Zala m. Túrje vid. ∞ *kiaggya ammagát, csak légyön készönn egészen* (Erdővid. MTsz. Udvhm.) vö. **Benedek Eleknél** is így Nyr. 41 : 312—3. | *alét* és *alít* Udvhm. : vél, gyanít ; *nagyot alít* Széklörd. = nagyra van, sokat képzel magáról ∞ *nagyot állít* magáról, Sopron m. Beled MTsz. | *bërzëne, bëzzëne* és *börzöne* Udvhm. : kender alja, hulladéka, utólja és *bërzënkedik, bëzzënködik, börzenkedik, mérgelődik* ∞ vö. *berzenkedik* : ua. Bars. m. *börzenkedik* Vas m., Kemenes-alja, Felső-Csallóköz, *börzenkődik* Nagykőrös, *börzönkődik* Baranya m. Csúza, Szeged, Csallóköz, Nagykőrös MTsz. | *bin-*

* Ld. Az udvarhelymegyei székelység és a nyugati magyarság nyelvi összefüggése (M. Nyelv XIII., 1917., 196—201, 225—235). Továbbá : *Szily-emlékkönyv* 1918., 102—103 ; M. Nyelv XV., 1919., 72—77.

csalék : összegombolyodott vlni, csomósan megszáradt sár, ganaj Udvhm. ; vö. alakváltozattal: *böncsölék* : Györm., *böncsölék* Csallóköz : ua. ; *csömbölék* : csomó, Somogym., *csömbölék* ua. Zala m. és megszáradt sár, ganaj, Vasm. Kemenesalja, Csallóköz ; aprólék, hulladék Kiskunhalas. (Kel. Szék. : *bincsók*). [Eredetére vö. *csombolék* : csomó Balaton mell. Szeged Csallóköz. MTsz. és *csimbók*,] | *biró* ∞ *birákok* (falu előljárói) Udvhm. Farkaslaka saj. gy. ∞ , ua. Győr vid., *birákok* Veszprémm. Csetény MTsz. | *bizony*, *ben*, *bien*, *bize*, *bizen* Udvhm. Homoród vid. *bon* és *abbiza* (az bizony) ∞ *beon* Vasm. Vasvár, *bëon* Göcsej, *bion* Biharm. Székelyhid, (!) Sopronm., Kiskunhalas, Kecskemét, *bizé* Hetés Zalam. MTsz. | *bizott* : bizonyos (éggý *bizott emböröm* Farkaslaka, *b. embërem* Küsmöd saj. gy.) ∞ *mögbizott* : bizonyos, *mögbizott asszon* Torontálm. Szaján (Szegedi település) MTsz. Régen, úgy látszik, általánosabban: *bizot Vramnak* 1547. (Leveles Tár 1 : 43 Kapuvárból Sopronm.) *byzot wramnak*, u. akkor, uo. 48. (Baranyam.-ból), *bizott emberem* M. A. : NLI. (Pozsonym.) Okl. Sz. | *billég* és *büllög* Udvhm. : ballag ∞ *bilög* Göcsej, *billög*—*ballag* Szeged MTsz. | *celleng* : lassan megy, lög Udvhm. : Bethlenfalva és Farkaslaka, saj. gy. (kel. szék. : *cilingéz* és *szilingez* MTsz.) : ∞ *cellëng* Csallóköz, *cellöng* Kecskemét uo.) [Tiszántúl : *cshellëng* Szentés, *cshellëg*, Hódmezővásárhely Csongrádm. MTsz.] *cinige* Udvhm. cinke és vékonytermetű vö. *cinöge* Somogym. MTsz. (Mint *kinyér* : kenyér Udvhm. Keresztúr vid. és Dráva mell. Eszék vid. Szeged vid. stb. MTsz. ; ellenben Kel. Szék. Hszék. *cënëge*, mint uo. *kënyér*). [*cövek*] *cüvek* és *cüvek* Udvhm. Szólás : *veri a cüveköt* és *cüvekët*, á. é. : köhög ∞ *cüvek* Szeged és Palócság : *cüek* Veszprémm., Somogym., Csurgó (*cüjek továbbfejl.* alak Somogy Szökedencs MTsz.) (Kel. Szék. *cövek* Hszék.) | *cserény* : szobai kemence belső fala stb. Udvhm. (Kel Szék.-ben ismeretlen.) ∞ *cserény* Göcsej, Baranyam., *cserén* Felsősomogy, Balaton mell., *cserén*, *cserény* Félegyháza, Kecskemét, Kiskunhalas stb. : ma különböző jelentésű, vesszöböl font vmi. MTsz. | *csönkö* és *csönk* : kivágott fának a földből kiálló csutkója. Udvhm., ill. letörött ág ottmaradt darabja, uo. Küsmöd saj. gy. ∞ vö. *csönköly* : 1. körtealakú disznócsont Vasm., Kemenesalja, Jánosháza, Veszprémm., Tolnam.), 2. összecsomósodott ször Györm. Pázmándhegy MTsz. | *csüd*, *csüg* ; dögcson, hitvány hús Udvhm. ∞ *csüd* Torontálm., Csóka stb. (Szegedi

telepítés); csüg Rábaköz, Kiskunhalas á. é. MTsz. | *Diafala* (< Dió-falva Udvhm.), *dia* (dió) Göcsej, Somogy, Baranyam, Ormányság, Dráva-fok stb. uo. — *gyenesdiás* Balaton mell. és — *fala* (= falva) D.-túl saj. gy. és MTsz. | *döglődik*; hever, lustálkodik (á. é.) Udvhm. ∞ *döglődik*: döglőfélben van Tata vid., *mög-döglődik*: megdöglök Dráva mell. MTsz. *életös* és *életés* életrel való Udvhm. Zetelaka. ∞ alakilag *életös*-kamra: hombár Somogy-m., Nemesdéd MTsz. | *fala* (= falva) vö, fennebb: *Dia-fala* a. | *vissza-felesöl* és *felesél* (*visszafelesőt neköm, én pedig ismétg balabbú felétem*) Udvhm., MTsz. *bal* a. | *é* (Kel. Szék; visszafelesélt nekem... é-zéssel és l-lel Dunántúl, különösen Alsódu-nántúl és Dráva mell. úgy ö-vel és szótagzáró l nélkül saj. gy. | *gyakor*: sűrű erdő és bokros hely. Gyűrűs *gyakor* (hegyoldal neve) Udvhm. Medesér. ∞ *Kis gyakor* (erdőnév) Zalam. Szentgyörgy völgye, MTsz. | [*Gyarlódik*] *gyallódik* (Gálffy S. Udvhm.); törí a fejét, töprenkedik, aggódik. ∞ *gyállódik* Hontm. Ipoly völgye, Kovár vid. ua. jel. MTsz. | *gyepül*: gyepüt rak, Udvhm. *Bégyepülöm ezt a hejjet, hogy a marhák ne tuggyanak bémenni*, Sz-keresztúr vid. MTsz. ∞ vö. *gyepü* Okl. Sz. pl. 1225.: *Gepu*, olv. *gyepü* C. L. D. 119. Dtúl, stb. Ma is *gyepü* Hegyalja, Palócság, *gyüpu* Göcsej, Balaton mell. stb.: eleven sövény MTsz.- | *had*: család, nemzetség, Udvhm., Bibarcfalva saj. gy. ∞ *had*: ua. Dtúl, Alföld, Palócság, Pápa vid., Nagy-kún-ság, Debrecen. Hevesm., Nógrád, Miskolc vid., Gömörm. MTsz. Somogym. Erdőcsokonya, Hajduszoboszló saj. gy. | *hadak útja* (ill. *hadakúttya*); tej-út (az égen) Székf., ∞ régen Dtúl is 1055. (Tih. al. lev.) *hadu utu*: országút, hadút; már 1211.: *Hodút* (Pannh. Tih. 1/6), 1345: *viam publicam hoduth vocatam* (Zala Okl. I.) 1417: *Haduth* (Pannh. Tib. 1/32), Okl. Sz. | (*hadarít*) *mög-hadaritt* Udvhm. (*hadaritsd még Vadr. ∞ vö. hadarint* (bot-tal) Csallóközben is. MTsz. | *hadaró*: cséphadaró, Székf. ua. Vasm., Kemenesalja, Balaton mell. MTsz. | *hadaz*: veszekedik Udvhm. ∞ ua. Vasm., Kemenesalja, Tolnam., Békésm., Szat-már, Zemplén, stb. MTsz. | *hadéz*: lármáz (*Ne hadézzatok*) Udvhm. ∞ *hadáz*, Nagyszalonta, Nagyker, MTsz. | *hadnagy*: 1848 előtt a régi székely katonaság feje, dux, hauptmann (Okl. Sz.) ∞ ua. á. é. nemesfalu bírása (1848) előtt Csallóköz, Pozsonym., Tárnok; uo. további jelentésváltozással Kecskemét, Kún-ság. MTsz. vö. a *had* szót is fennebb. | *hetevény*; fiastyúk csillagzat ∞ *hetevény* ua. (Baranyam., Ormányság, MTsz.) (Kel.

Szék, *fiastyúk* és *fiyas* saj. gy.) | *hiu*, *híju*: padlás Udvhm., Olasztelek stb. Kel. Szék.-ben is használt szó. a *hiba*-padlás *son* ∞ *hiu* Sopronm., Zalam., Sümeg vid., a *héba*=padlás *son* Vasm. Órsziget, *hiu* Göcsej, Somogym., Balaton mell., Tolnam., Baranyam., Ormányság, Csurgó vid., Veszprémm., Pápa vid., stb., *híju* Vasm., *hiba* Sopronm., Marcal. MTsz. | [*imely*] *iměj*, *imő* és *himő*: nyüves kelevény Erdővid. Udvhm. ∞ *imöl* és *himöl* Fertő mell., *émöly* (*ly* ?) Vasm. Ság MTsz. | *iratos*: 1. cifrára festett (*Szép iratos festött járom rajta* Udvhm. Vadr.) 2. faragásokkal, bevágásokkal cifrázott v. tarkázott (pl. *pálca* stb.) ∞ vö. *leirat*: lefestett, *leiratom képedet* (Rábaköz) MTsz. | [*ir*] *orot* Udvhm. ∞ *ort* Palócság MTsz. [*irtás*] *orotás*, vö. *ortás* Losonc és Gömör. uo. *orotókapa* ∞ *ortókapa* Gömör., Abaúj-megye uo. | *kandicsál*: *kandikál* Udvhm. ∞ *kandit*: tekint (*főlébredők*, *kandítok* — ő-zés is!) Kiskunhalas uo. | *mián*: miatt ∞ *mián* Zalam. Hetés, Veszprémm. Csetény, Szatmár., *mián* Hevesm; *miánnam*, -ad, -a Udvhm. ∞ *mint* Veszprémm. Csetény. MTsz. (vö. MTsz. II. 233. is: *épusztútunk . . . a némőt mián*: Udvhm., *mint* akár Dtúl pl. Somogy, Szásszó, saj. gy.) | *orr* > *ór* (*órokat*=*orrok* Udvhm., Keresztúr vid.) ∞ *orr*, *orra*, Fertő mell., *ortott estem* Vasm., *óron* Baja Csallóköz, *orros* Nagykúnság stb. MTsz. (Kel. Szék.-ben: *arr*, *arrikot* = *orr*, *orrukat* l) | *országol*: (*országoltat* ritk. Keresztúr vid.: *útaztat*) ∞ *országol*, *vándorol*, *országról-országra jár*, Sopronm., Felsőszakony; *országunya emént*, l nélkül, *mint* Udvhm. is Keresztúr vid. MTsz. és saj. gy. | [*parázs*] *parázsa*, *parázsa* Udvhm. Keresztúr vid., *porázsa* uo. Bethlenfalva ∞ vö. *porázs* Göcsej, MTsz. (Kel. Szék. ritk., inkább *eleveⁿ szeⁿ* ∞) | *példa*: csúf, rút Homoród vid., *mint* (Kel. Szék. is.) ∞ vö. *Te példa* (Göcsej). *Te falu példája* (Sopron vid.) MTsz. | *pocita*: gyermekágyas asszonynak vitt eledel Udvhm.; ∞ *paszita* Balaton mell.; Keszthely, Vasm. Kemenesalja, Somogym., Tolnam.; *pocita* Csallóköz, *pocéta* Esztergom: keresztelési vendégség MTsz. (Kel. Szék.-ben Hszéken ismeretlen. Ott *radina* divatol helyette.) | *siralmas* és *sirámas* (pl. *sirámas életbe*, *kegyelőmbe . . . vőszöm* Udvhm. MTsz. II. 107. *példa* alatt) vö. *siralmas ház* halottas ház Balaton mell. MTsz. | *szesz*, *szész*, *szösz*: szín, ürügy, *annak a szeszivel*, *szészivel* v. *szöszivel* jött . . . *hogy . . .* Udvhm. (Kel. Szék.-ben csak *szesz*) ∞ vö. *Avval a szesszel ment oda* Vasm. Kemenesalja, *Avel e szesszel* Göcsej. *Avval a szesszé*

(*l* nélkül, mint Keresztúr vid.), *gyütt* Veszprémm. Csetény, *Akkal a szösszel mönt* Somogym. Curgó, *Akkal a szeszel mēntem ē* (*l* nélkül, mint Keresztúr vid.) Baranyam., Csúza stb. MTSz. | [*vagy*] *vaj* (Kel. Szék.-ben is így. ∞ *vaj* Sopronm. Horpács, Csepreg, Répce vid., Rábaköz; Vasm., Körmend, Őrség, Szalafő, Hodos; Zalam. Göcsej, Hetés; Veszprémm.; Somogym. Szőke-denes, Nemesdéd; Fehérm. Curgó MTSz. | (*vagy-vagy*) *vaj-vaj* Udvhm. (Kel. Szék. is így.) ∞ *ua*. Veszprémm. Almádi, Szentkirályszabadja, MTSz.

*

Ime, ezek a tájszavak is — amelyek számát nagyra szaporíthatnók a MTSz. alapján — főként a nyugati magyarságban: Dunántúl, Csallóközben, Palócságban, Duna-Tisza közén és Dráva-melléken fordulnak elő, mint az udvarhelymegyei hangtani sajátosságok is. Ha vannak is alakban vagy jelentésben kisebbfokú eltérések, az is érthető, mint a rokon nyelveknél. Érdekes egy pár régi történeti kifejezés előfordulása is (*gyepül, had, hadakúttya* stb.), ami az árpádkori nyelvre megy vissza. Mindenesetre itt nemcsak véletlen egyezésekről lehet szó, hanem egykori megvolt és feltehető érdekes közösségekről; amikről majd más alkalommal szölok.

Dr. Erdélyi Lajos

MEGJEGYZÉSEK A ROMÁNIAI ÚJ KÖZIGAZGATÁSI TÖRVÉNYJAVASLATRA.

I.

A törvényjavaslat címe: „Unificarea administrativă“. E szerint a szóban levő törvényjavaslat az állam területén jelenleg érvényben levő közigazgatási törvényeknek oly módon való egybefoglalását kellene, hogy tartalmazza, amely a különböző közigazgatási rendszerek közül kiválasztva a legfejlettebbet, számot vetve a népműveltséggel és a gazdasági, valamint a kulturális fejlettséggel, összhangba hozza az új intézkedéseket a már meglévő és megszokott intézményekkel és szervezetekkel. A javaslat megokolásában kimutatandó lett volna tehát, hogy az mit vett át a magyar, mit az osztrák és mit az orosz közigazgatási rendszerből. Ezek a közigazgatási szervezetek önmagukban teljesen egybefüggő közigazgatási rendszert képezvén, bármelyiket véve is alapul, a többinek demokratikus és decentralizáló rendelkezéseivel kiegészítve, az új román közigazgatásnak egy, a modern jogállam kívánalmainak megfelelő közigazgatási rendszerré kellett volna kialakulnia, amelyben mégis úgy a regáltbeli, mint a csatolt területek lakossága saját eddigi megszokásait és ebben történelmi hagyományait többé-kevésbé feltalálta volna.

A törvényjavaslat nem ezen a nyomon halad. Sokkal inkább a francia közigazgatási szervezetet látszik alapul venni. A román primár hatásköre és általában a községi szervezet teljesen a francia minta után van megszabva. Igen ám, csak hogy a francia „maire“ olyan köztisztviselő és a francia községi tanács olyan illusztris testület, amelyet a mi falusi községeinkben elképzelni sem lehet, annál kevésbé megvalósítani. A községi tanácsnak széleskörű hatáskörét a mi községeinkben még az esetben is, ha a mostani kör csoportoknál nagyobb körzetek

foglaltatnának egybe községek gyanánt, nincs megfelelő polgári elem, amely betölthetné. Aztán a törvényjavaslat a falusi községeknek a városi községekkel egy azon terjedelmű jogkörre olyan kötelezettséget szab elő, amelyet a csoportosított községek együttesen sem bírnak meg jelenlegi erőforrásaikkal.

Tagadhatatlan előnye a törvénynek, hogy az autonómiát a községekben széles alapon valósítja meg, de aggodalmat kelthet az, hogy a városi és falusi községek közt az autonómia terjedelmére nézve különbséget nem tesz. Így pl.: szabályrendeletet korlátlanul büntető szankcióval is alkothat bármely község. Maga az már feltűnő, hogy a törvény a város kifejezést éppen úgy, mint a falu kifejezést, csak egy-egy mellékmondatban használja. A közös elnevezés „comuna” egyiknek igen szűk, a másiknak igen nagyzoló kifejezés. Ezzel az egy kalap alá vonással elesik a törvényhatósági joggal felruházott városoknak egész jogrendszerre ép úgy, mint a rendezett tanácsu, a községtől mégis sokban eltérő szervezetű, városoké, hogy ne is beszéljünk azokról a történelmi hagyományokról, amelyek a szabad királyi városok polgárságát öröklött hagyományképen a közdolgokban részvételre és a városuk érdekében áldozathozatalra ösztönözték.

Éppen ezen hagyományokból és a társadalmi és gazdasági közösség eleven érzetéből alakultak ki egykor a járások, kisebb-nagyobb központjai kisebb-nagyobb, de mindig azonos érdekű területeknek. Ezeken a területeken a közhatalmat a főszolgabíró képviselte. A körülötte kialakult társadalmi együttélés gazdasági kölcsönösség folyamatával egyesítve, az állam érdekében olyan összefogó erőt képviselt, amelynek a nemzeti kialakulás stádiumában pótlására a még csak évtizedek múlva megerősödő falusi községi szervezet egyáltalán nem lesz elegendő. A törvényben szervezett inkább csak prefectusi kiküldött jellegével bíró *subprefektek*, rendelkezési és ítélkezési hatáskör hiányában, nem képviselhetik azt a közhatalmat, amit a sokkal szerencsésebben elnevezett *főszolgabíró*, primpretor, képviselt. Az a széles ügykör vízjogi, közúti, rendőri, gazdasági, sőt még pénzügyi tekintetben is, amely a lakosság csaknem minden életérdekét ezen hatóság kezébe adta és amelynek mindenike a község területi terjedelmét s így hatáskörét meghaladja — olyan politikai befolyást és ezzel olyan köztekintélyt biztosított a főszolgabírónak, illetőleg a primpretornak, amit a csak fel-

ügyeleti jogkörrel bíró „subprefect“ soha elérni nem fog. Erre a köztekintélyre és az ezzel járó személyes befolyásra nagyban befoly a népnek azon hagyományos köztudata, hogy a főszolgabíró (primpretor) az, aki jó- és balsorsban segíteni, vezetni van a törvényhatóság képviselőjében kirendelve és kinek ez alapon a háta megett nagyobb mérvű gazdasági erő és politikai hatalom áll. Ha ilyen fontos összetartó kapocs volt a főszolgabírónak az élet minden ágazatába belenyúló hatásköre és az ezzel járó köztekintélye, — úgy ez első sorban azon felfogáson alapult, hogy a törvényhatóság bizalma állította őt ezen kiváló állásra. Hivataloskodásának alapja tehát a bizalom. Ezzel ellentétben a törvényjavaslat által beállítani szándékolt subprefectnek állása és hatásköre a kinevezésen, vagyis a bizalmatlanságon alapul. Épen az egyik alapvető hibája a javaslatnak, hogy sokkal több fórum és hatóság van beállítva a „supraveghere“ (ellenőrzés) szolgálatára, mint amennyire abban az esetben, ha a közhivatalok betöltése az autonomiák által garantált bizalomra lenne fektetve, egyáltalán szükség volna.

II.

A közbizalomnak ebben a szervezetben a közhivatalnokok közül egyetlen letéteményese van: a *primar*. Ezt is azonban a legfennebb 60 tagból álló „consiliul comunal“ választván, megbízatása nem bír elég széleskörű alappal; pedig az állás maga az által, hogy ő a feje a városi adminisztrációnak, ő az elnöke az állandó bizottságnak, míg a prefect csak a közhatalom delegáltjaként működik, határozottan kidomborítja a városi autonómiát. Ezzel szemben a tervezet szerint a vármegyében az adminisztrációt a prefect képviseli, az eddigi választott alispánnal szemben. Itt felmerül a kérdés: miért legyen választott primárral tágabbkörű autonómiája a városokban 20—200 ezer embernek, mint a vármegyék sokkal nagyobb számú lakosságának és miért helyeztetik ebben a vonatkozásban a vármegyei szervezet az állami központi ellenőrző hatósági személy közvetlen munkakörével a bizalmatlanságra, míg a városokban a primár megbízatásában az autonomia által garantált bizalomnak nyitnak tér? Az alispánt mint választott tisztviselőt a „consiliul judetan“ elnöke épen úgy nem pótolhatja, mint nem a „delegatia permanentă judetană“ elnöke. Nemcsak azért nem, mert a kétféle elnöklés már egymás rovására megy, hanem

azért sem, mert ezek egyike sem bír hatósági jogkörrel és így éppen abban a vonatkozásban nem képviselhetik a vármegyét, amellyel egyes hatósági tevékenység káros hatásával szemben a választott tisztviselőért maga a vármegye erkölcsileg is, meg anyagilag is felelősségre lenne vonható.

A mi különben a polgároknak a consiliul judetan és a delegatia permanentă után a közigazgatásba való bevonását illeti — minthogy ezeknek a tanácsoknak vezetése nem az államhatalom képviselőjének joga —, ez a megoldás autonómikus szempontból szerencsésnek mondható. Sajátságos azonban, hogy noha az erre vonatkozó törvényes rendelkezés az ethnikai kisebbségekre is vonatkozik, a törvény ezekben a tanácsokban a részvételt számárányhoz köti, hogy a többségi nemzet ott is $\frac{2}{3}$ arányban lenne képviselve e két tanácsban, ahol a város vagy vármegye lakosságának nagy többsége országosan népkisebbséget képez. Elképzelhető-e ez jogos elkeseredés felidézése nélkül, mikor az alkotmánytörvény minden román polgárt faj és vallási tekintet nélkül egyenlő jogokkal felruháztak mond ki?

A választásokkal kapcsolatban a javaslat úgy intézkedik, hogy ezeket bíróság tagjai vezessék. Mi azt hisszük, hogy a bírói magas tekintély szenvedni fog, ha bevonatik a választási tusák zajába. A bírói hivatás nem a politikai mozgalmak vezetésére, hanem éppen ellenkezőleg, az abból esetleg folyó szabálytalanságok megítélésére való. Már pedig itt az objektivitást a bírónak mint választási elnöknek ezen szerepkörben nyert subjectivitása nagyban befolyásolhatja. Ugyanez áll a közigazgatási hatáskörbe utalt inkább rendőri természetű kihágásoknak a bíróság hatáskörébe tervezett átutalásáról is. A fegyelmi jogkör külön törvényben a szolgálati pragmatika kapcsán lett volna megállapítandó a vád és védelem mikéntjének, valamint a jogorvoslat fórumainak határozott és juriszdikcionális meghatározásával. Lazán van megszögezve a 107. §. végén odavetőleg az eddigi rendbirságnak alkalmazási módja, holott a rendbirságot, mint jogorvoslatot kizáró intézkedés, feltétlenül megkivánja, úgy személyi, mint dologi tekintetben a legszabatosabb körülírást, nehogy önkénykedésre adassék alkalom. (Art. 107).

Szerencsés intézkedése a javaslatnak, hogy a hivatalból felfüggesztés határidőhöz kötött. Így a tisztviselő nincs kitéve annak, hogy ügye a végtelenségig elodázható legyen.

Minősítés tekintetében a törvényjavaslat felette alacsony mértéket alkalmaz. Ilyen csekély mérvű kvalifikáció egyrészt a tisztviselői állások tekintélyének csorbítására, másrészt a hivatali használhatóság rovására esik. Nagyon feltűnő az, hogy a prefectusnak, aki a 104. §. szerint rendőrség feje, a vármegyékben az adminisztrációnak vezető tisztviselője s így nemcsak széles látókört, de törvénytudást is igénylő közhivatalnok, minősítése nincs meghatározva.

Általában a minősítésnek ez a csak odavetett egy §.-ban foglalt megállapítása felette érezhetővé teszi a magyarországi 1883. évi I. t.-c. negligálását. Ebben ugyanis az összes közhivatalokra kiterjedőleg helyesen volt megállapítva külön törvényben a közhivatalok minősítése.

Részletekbe menve át: szokatlann és a miniszter parlamentáris felelősségével meg nem egyeztethető a miniszter mellé „adminisztratív tanács” beállítása. (Art. 18.) Elképzelhetetlen, hogy a miniszter bármily felsőbb tanács „verdikt”-jéhez legyen kötve. Ha pedig kötve nincs, aminthogy nem is lehet, akkor az a „tanács” felesleges költség és felesleges munka. Épen így nem lehet megkötni a minisztert, amint a 19. §. teszi, arra nézve, hogy kiket mikor és hogy bizzon meg az ellenőrzéssel.

Az állandó választmánynak azon joga, hogy az elsőrendű közszükségleti cikkek vásárlási árát megállapítsa, a kereskedelmi forgalom megbénítására vezethet s így csak kivételesen, miniszteri engedélyhez kötve lenne megadandó. (Art. 59.)

Egyeseknek a polgármester rendelkezései által felidézett károsodása esetén a bírósághoz panaszra menni csak az esetben volna megengedhető, ha már fegyelmileg meg lett állapítva a rendelet jogsértő volta, mert máskülönben a polgármester állandó zaklatásnak van kitéve.

A notár a községnek tulajdonképpeni értelmi vezetője. Érthetetlen, hogy miért nem ő a primár? A minősítés meghatározása itt is laza. (Art. 86.) E szerint jegyző lehet a bölcsész, technikus, gazdász, kereskedelmi akademiás, orvos, állatorvos, mint az állam által elismert felsőbb iskola diplomása. A fegyelmi eljárás a jegyző ellen a 89. §. szerint jogában áll mindenik ellenőrző hatóságnak, de itt már nincs fegyelmi tanács és nincs megállapított felsőbb fórum.

Az építkezés, szabályrendelettel inkább megoldható, mint törvénnyel. A törvény ugyanis a javaslat szerint egyik községre ép úgy, mint a másikra nézve egyenlő mérvű követelményeket állít fel.

Ezeknek a követelményeknek igen kevés község (város) fog megfelelni. Különbösen is az építkezés nem képezi szorosán az adminisztráció egységesítésének feladatát, tehát külön törvényben s ennek kapcsán külön szabályrendeletek útján volna megoldandó.

A községi pénzkezelés, valamint számvetés módjára a törvényjavaslat nem terjed ki, holott ez a helyes pénzügyi beállításnak alapfeltétele. Ehelyett olyan kötelezettségeket ír elé, amelyek vagy épen sehogy sem, vagy csak nagy anyagi áldozatokkal teljesíthetők. Így pl. hogy jön ahhoz a község vagy város, hogy iskolai épületeket és még ennél is inkább: templomokat építsen? A közoktatás vagy állami, vagy felekezeti; községi csak kivételesen. A templom mindig csak felekezeti lehet. Már most a különböző felekezetekre oszlott község vagy város melyik felekezetnek építsen templomot, vagy miért vállalja az állam teendőjét iskolaépítés tekintetében?

A 311. §-ban jogi személynek declarált „Asotiatia“ azon joga, hogy köztekinetekből kisajátításokat csinálhat, a legnagyobb mérvben aggasztó a tulajdonjog szentsége szempontjából. Alakulhatnak ugyanis olyan ad hoc assotiatiók, amelyek csakis bizonyos kisajátítási jogkör megnyerését célozzák. De ha nem is rosszindulat vezeti az assotiatiót, alig tehető fel, hogy ilyen felette általános közérdekbe vágó intézkedés megtételére legfelsőbb vagy bírói beavatkozás nélkül az assotiatiók alkalmassak és képesek lehetnének. Annak meghatározása, hogy a kisajátításban mi közérdek s ez alapon mikor van kisajátításnak helye, csakis a jogorvoslat nyitvahagyásával a bíróság fokozatos ítélkezése, vagy a miniszter parlamentáris felelőssége alapján képzelhető el.

Mindezekből kitűnik, hogy a törvényjavaslat a decentralizációban véli megoldhatónak az autonómiát. Széleskörű autonómiája valójában csak a községeknek volna; a járásnak egyáltalán semmi, a törvényhatóságoknak a prefectus mindenhatóságával szemben nagyon is szűkre szabott. Ám a községek ezt a széleskörű autonómiát nem fejthetik ki egyrészt a rájuk nehezedő sokféle felügyeleti szervezetek, másrészt a megfelelő anyagi és szellemi nivó hiánya miatt. Az igazgatás centralizációja nem zárja ki az autonómia teljességét, de az igazgatás decentralizációja még nem autonómia!!

Dózsa Endre.

A MAGYAR TÁNC ÉS ZENE KIFEJLŐDÉSE.

A ma ismeretes legrégebb magyar táncnak *toborzó* volt a neve. Verancsics Antal 1570-ben feljegyezte, hogy Dózsa György megégettetésekor a leláncolt parasztleányok körül elfogott vitézei „toborzótáncot, alias hajdútáncot” kellett, hogy járjanak. Azt meg Zrinyinek, a költőnek, feljegyzéséből tudjuk, hogy a hajdútáncot fegyverrel is szokták járni. Ezt a fegyveres hajdútáncot egy 1669-ben Magyarországon utazó angol, Brown, így írta le: „A vitézek meztelen karddal táncolnak, egymás kardjára ütnek, miáltal nagy csörömpölés keletkezik; forognak, a levegőben ugrálnak, meglepő ügyességgel a földhöz vágódnak, végül a maguk módja szerint énekelnek.” Hogy azonban a hajdútáncot fegyvernélkül is lehetett járni — vagy régi kifejezéssel szólván: *toporzékolni, toborzani, toppanni, tombolni* vagy *tombni* —, azt sok más adatból tudjuk. A XVII. század közepén a régi magyar toborzó már két önálló táncra nőtt ki magát: egyik volt a fegyveres tánc, mit csak férfi táncolt egyedül vagy valamelyik vitéz társával kettesben; másik volt a hajdútánc, ami a lányok s legények együttes tánca volt. Idővel aztán mind a kétféle toborzó megváltozott, a fegyveres tánc megszűnt, mihelyt a szatmári békekötéssel a fegyvercsörtető magyar virtusnak is, meg a tárogatónak is vége lett. A hajdútánc is átalakult. Az urak részére lett belőle előbb *körmagyar*, vagy *lassú magyar*, végül úgy 1790 körül *palotás magyar*, mely a régi hajdútáncnak, a körmagyarnak s a lassú magyarnak sajátosságosan magyaros összeolvastásából állott elő, tehát egy nyugodt, méltóságos lejtésű igazán szép szalontánc; — a nép részére pedig lett belőle *csürdöngölő* vagy *verbung*.

A palotás magyar tulajdonképpen szalontánc, amihez nem volt elég pusztán féltelenkedni vágyó jókedv, egyéb is kellett oda: méltóság a mozgásban, izlés a figurában, szép ruha,

külső disz és csinosság, — rokokó kellett hozzá, hiszen azért született meg ez a tánc épen a magyar rokokó idején. Uri tánc volt az minden ízében. Zenéje sem telt ki az amúgy is már elkobzott tárogatókból. A magyar palotás zenét Lavotta János (1764—1820) és Bihari, János (1769—1828) muzsikája tette művészetté. Igazán olyan volt e tánc, mint Lavotta és Bihari zenéje: volt benne tudatos szépség is sok, mit meg kellett hozzá tanulni, de több volt benne mégis a természetes genialitás. Félvér művészet volt, mely az elején kissé nehézkesen indult meg, de aztán, ha belemelegedett az ember, — elfeledte a kezdet csinált tudakosságát s szállt-szállt a hangulat szárnyán... Ilyen volt Lavottának és Biharinak félig tudós, nagyobb-részt azonban naturalista zenéje; s ilyen volt a veleegyütt született magyar palotás tánc.

A palotás táncsal s annak zenéjével egyidőben fejlődött ki a magyar hallgató zene is. A nem táncrea és nem éneklésre, hanem pusztán hallgatásra való magyar zenének tulajdonképen a tárogató volt úttörő első hangszere, ez a törökből magyarrá lett fuvószerszám, melynek sajátságosan búgó mély hangjában volt valami „veleszületett“ melancholia, mi még a vig dalok játzsása közben is kisírt belőle.

A XVI. században kétféle tárogatónk volt: az egyik egy 1 $\frac{1}{2}$ méter hosszú cseresznyefacső, melynek egyik vége körülbelül félméter hosszúságban félkör alakban meg volt hajlítva, a másik szintén cseresznyefából készült, egyenes s az előbbinél valamivel rövidebb, kétszer három-három lyukkal s egy sárgaréz billentyűvel ellátva. A XVII. században a görbe végű tárogató kiment divatból, az egyenes tárogatónak alsó vége pedig kehelyalakban kiszélesedett; csövébe egy sorban 7 nagy hanglyuk, alul egy nagy hanglyuk, kelyhébe pedig 3 sorban szintén 7 kis lyuk volt faragva. A XVIII. század első éveiben ez a modell is tökéletesbült: szétszedhető alakban készítették összesen négy nagy, hosszúnyelű és négy kicsiny, sárgarézből készült billentyűvel, ugyanannyi nagy és 7 kisebb hanglyukkal ellátva. Ez a tárogató, mit eredetileg török sípnek, később tárogató sípnek, utóbb egyszerűen csak tárogatónak neveztek s amely idők folyamán az addig használatos tömlő- vagy bordó-sípnek („csimpolyának“) szerepét vette át, lett a szintén török

eredetű rézdobbal együtt* a XVI. és XVII. századi magyar tábori életnek szinte nélkülözhetetlen mulattató hangszere.

Csakhogy 1711. után tárogatón többé senkinek sem volt szabad játszani. Új hangszerre volt tehát szükség s ez új hangszerhez új zeneművekre. Ekkor kerültek elő Magyarországon újra a régi hegedők s a cimbalmok. A tárogató megszűntével így új korszak kezdődött a magyar zene történetében is: a vonóshangszerek kora a cigánymuzsikussal s a cigányos stílussal. Ennek az új, cigányosan magyaros hallgató zenének Lavotta és Bihari voltak mesterei. Lavottának híres szerenádja *Lavotta szerelme* s a *Cserebogár sárga cserebogár* . . . kezdetű hallgatója; Biharinak gyönyörű *kesergője* s régi magyar dallam-motívumokból komponált tüzes *Rákóczi indulója* voltak halhatatlan alkotásai. Művészetükben a magyar népies zene azt a magos fejlettséget érte el, ahova a magyar költészet csak Petőfivel jutott el.

A magyar hallgató zene Bihari és Lavotta stilizálásában már félig meddig instrumentális szalon zene lett. Előadásához egész zenekarra, még pedig cigánybandára volt szükség. Ebből a félig népies, félig műzenéből Liszt Ferenc csinált teljesen műzenét. Liszt fellépte egybeesik a zongora mai alakjának kitalálásával. A magyar hallgató zene ezen az 1820 körül elterjedt modern zongorán fejlődött tovább, mégpedig megint új irányban. A cigányos stílust, mely a primhegedű vezető játékanak a zenekarból való domináns kiemelkedésével járt együtt, a modern zongorán az ellenpontos összhangosítás váltotta fel, mi által a zenemű polifóniája színben is, erőben is, összhangzásban is rendkívül sokat nyert s mintegy a régi primás — itt a zongorajátékos — kezében összesített mindent. Ennek a zongorára írt magyaros műzenének Liszt Ferenc *Hungaria* c. szimfonikus költeménye s *magyar rapszódiai* voltak legművészibb alkotásai.

Ami volt Liszt Ferencnek magyaros műzenéje Lavotta és

* Apor Péter írta a *Metamorphosis Transylvaniae*-ban: „Az nagy embereknek régi időben, mikor mulattanak, igen kedves muzsikájok volt az török síp, egyszersmind az dob. Akkor szép magyar nóták voltak s azokat fútták s annál ittak az nagyja az embereknek. Amely nótákat pedig az sippal fúttanak, ugyan indította az embereket mind az italtra, mind a vigasságra. Most (t. i. 1732-ben) talám azokat a szép magyar nótákat senki Erdélyben el sem tudná fűnni.” (Magyar Tört. Eml. XI. köt. 332 l.)

Bihari félig népies, félig műzenéjéhez képest, ugyanaz volt Petőfinek félig népies, félig műköltészetéhez viszonyítva Arany Jánosnak szintén népies alpból fakadt műköltészete. Így érte el e korszak népies iránya egyrészt Lavottában, Bihariban és Petőfiben, másrészt Liszt Ferencben és Arany Jánosban művészi fejlődésének tetőfokát.

Amíg a régi magyar toborzó az urak között Liszt Ferencnek nagyszerű-színfoniája s rapszodiájáig fejlődött, addig ugyanaz a toborzó a nép közt egészen más irányban fejlődött tovább. Legelőbb is csürdögölő lett belőle. Hogy milyen volt ennek a csürdögölőnek zenéje, azt érdekesen mutatja az 1705-ből fennmaradt „Erdélyi hajdútánc“-nak első versszaka, melynek lüktető ritmusa jól érzékelteti a hozzátartozó muzsikát:

Nosza hajdú — firge varjú,
Járjunk egy szép táncot;
Nem vagy fattyú — sem rossz hattyú —
Kiálts hát egy hoppot!
Szájad mondjon — lábad járjon
Egy katonatáncot.

A tánczene itt egybeesik a szöveg ritmusával. Ha egy-egy mulatságon 10—20 pár ilyen pattogó ütemben nekidurálta magát, bizony megdöngölkék a csür földjét! Ilyen volt a magyar nép tánca a kuruc háborúk alatt s azután is még pár évtizedig.

Ekkor azonban, még pedig a hosszú külföldi háborúk következtében egy csomó idegen tánc s azzal együtt megannyi idegen táncnóta került hozzánk. Minthogy a magyar katona részint a török elleni harcokban, részint a porosz háborúkban, részint az olasz, meg az orosz elleni küzdelmekben, valamint a Napoleon elleni európai mérkőzésekben osztrák, német, francia, angol, olasz, és orosz vitézekkel került hol mint ellenfél, hol mint bajtárs együvé, azóktól sok új táncot s táncnótát tanult el: lengyel mazurt, francia minézet, német forgót, stájeri landarist, angol kontratáncot, skótlit, kozák, román és cigány táncot. Ezek mellett a sok szép régi tánc: a lengyel változó, a lapockás-, egeres-, gyertyás- és süvegestánc egészen feledésnek indult. Mint Apor Péter írta: „Most az ilyeneknek semmi keleti nincsen, sem a szép lassú magyar táncnak, hanem azt kiáltják: vonjad az német, francia, tót táncot; úgy ugranak mind az legény, mind az leány, mint a kecskék.“

Egyéb változás is történt: a csürdögölőből katonatoborzáshoz szükséges *verbung* lett, azaz ritmusát egy-egy szótag betoldásával egyenlő üteművé egyenlítették ki azért, hogy nótájára menetelmi is lehessen. Így a verbungos nótával verbuváltak is, meneteltek is, be is fogták a legényt, el is vitték. Ugyanez a transformatio történt a hallgató nótákkal is, azokat is átalakította a katonás ritmus meneteléshez alkalmas indulókká. Ezekből a katonás verbungokból lett 1800 táján a *lassú csárdás*, nem sokkal utóbb pedig a *gyors csárdás*. Amikor Czuczor népdalait írta, a csárdástempó a magyar tánczenében még meglehetősen új volt. De aztán igen hamar elterjedt. Az 1830—40-es évek népies mozgalmi rendkívül fejlesztőleg hatottak a csárdás ütemű népdal s a hozzávaló zene művészi tökéletesítésére. Petőfi már teljesen kifejlett, minden ízében magyaros zenei ritmust kapott készen népies költészetéhez. A csárdás ütem hatása a magyar népzeneire különben oly nagy volt, hogy azóta még a hallgató nóták dallamát is befolyásolta. A híres „Cserebogár, sárga cserebogár” kezdetű hallgatót vagy a „Repülj fecském”-et még nem lehetett csárdás-taktusban játszani, de az összes újabb keletű szomorú népdalt már lehet; s viszont mindenik csárdást is lehet hallgató nótává transponálni. Így lett a csárdás ütem az újabb keletű magyar népies zenének s rajta keresztül az újabb magyar népköltészetnek uralkodó ütemévé, mi a régi magyar csürdögölő ütemét szinte egészen elfeledtette.

Dr. Borbély István.

1919-TŐL 1924-IG ROMÁNIÁBAN MAGYAR NYELVEN MEGJELENT ROMÁN NYELVTANOK, SZÓTÁRAK ÉS IRATMINTAGYŪJTEMÉNYEK.

Andrási Tivadar. Román-magyar szótár. Összeállította —. Dicționar român-maghiar. De —. Sf. Gheorghe. Editura Maurițiu Benkő. (Scrisul Românesc, Craiova.) 2 lev., IV. 269. 16.º

Anka Sándor. Magyar-román beszélgetések és szótár. Egyetlen könyv, amelyből 24 óra alatt megtanulhat románul. Conversație și dicționar maghiar-român. Unica carte din care putem învăța cu ușurință a conversa românește în 24 ore. (Szamosujvár—Kolozsvár. Anka Sándor gyorsajtaján.) 16.º 30 l.

Balázs Sándor és Köves Sándor. Román-magyar jogi „vademeceum.” Anka Sándor kiadása. „Vademeceum” juridic român-maghiar. Ediția Alexandru Anca. Cluj, Tiparul Inst. de arte grafice Alex. Anca. Kis 8.º 170 l., 2 lev.

Román nyelvkönyv. Első rész a középiskolák és polgári iskolák I. és II. osztálya számára. Szerkesztették: *Bilinszky Lajos, Porsche Rezső, Todoran Jenő.* Sibiu - Nagyszeben. 1922. Krafft W. 8.º 228 l.

Ugyanaz. Második rész a középiskolák és polgári iskolák II. osztálya számára. Ugyanott. 81–288 l.

Ugyanaz. Harmadik rész a középiskolák és polgári iskolák III. osztálya számára. Ugyanott, 1923. VII., 147 l.

Ugyanaz. Negyedik rész a középiskolák és polgári iskolák IV. osztálya számára. Ugyanott. 1923. VII., 135 l.

Ugyanaz. Első rész középiskolák és polgári iskolák I. osztálya számára. Második javított kiadás. Ugyanott, 1924. 181 l. 1 lev.

Ugyanaz. Második rész középiskolák és polgári iskolák II. osztálya számára. Második javított kiadás. Ugyanott. 1924. 118 l.

A Bilinszky-Porsche-Todoran által szerkesztett Nyelvkönyvekhez a középiskolák és polgári iskolák I–IV. osztálya számára. *Román-magyar iskolai szótár.* Sibiu - Nagyszeben, 1923. W. Krafft. 8.º 100 l.

Bitay Árpád. Rövid román nyelvtan különös tekintettel a hangváltozásokra. A Marianum kiadása. Cluj—Kolozsvár, 1923. „Providentia” könyvny. 8.º 109 l., 1 lev.

Boeriu Victor, Kovács Eugen. Gramatică românească conversații și corespondențe P. T. T. cu dicționar român-maghiar și maghiar-român. Román nyelvtan. P. T. T. társalgó és levelezőkönyv román-magyar és magyar-román szótárral. Oradea-Mare, 1922. Tip. Nagyváradai Napló. 8.º 327 l.

Caba Ágoston. Gramatică română cu conversații și dicționar maghiar-român pentru școlile maghiare și pentru particulari. Ediția III-a prelucrată. Román nyelvtan társalgási gyakorlatokkal és magyar-román szótárral a magyar nyelvű iskolák számára és magánhasználatra. III-dik teljesen átdolgozott kiadás. Oradea-Mare (Nagyvárad) Klein és Tarján könyv- és zenemű kiadóhivatala. (Nyom. Sonnenfeld Adolf r.-t. könyvny. Oradea-Mare—Nagyváradon.) 8.º 56 l.

Cheresteșiu Victor és Déri Gyula. Mintaleckék a ~-féle román nyelvkönyvhöz tanárok és román kurzus vezetők számára. Kézirat gyanánt. Lecții de model pentru manualul de limba română scris de ~ pentru profesori și pentru conducătorii cursurilor de limba română, ca manuscris. Cluj, 1921. Tip. „Unirea”. 8.º 55 l.

Cheresteșiu Victor és Déri Gyula.

Vezérkönyv a román nyelv tanításához. A nem-román tannyelvű elemi iskolák tanítói számára. Minden jogot fenntartunk. Kézirat gyanánt. Cluj, 1924. „Corvin” könyvny. 8.º 159 l.

Cherestesiu Victor és Déri Gyula. Román nyelvkönyv magyar tannyelvű középiskolák I. és II. osztálya számára. A direkt módszer szellemében illusztrációkkal, hangjegyekkel, szótárral szerkesztette: —. Manual de limba română pentru cl. I. și II a școlilor secundare cu limba de predare maghiară. După metoda directă cu ilustrații, note musicale și dicționar de —. Cluj, 1921, Tip. „Națională”. 8.º 128 l., 6 lev.

Cherestesiu Victor, Déri Gyula, Georgescu-Tistu Miklós. Román nyelvkönyv magyar tannyelvű középiskolák I. oszt. számára. A direkt módszer szellemében szerkesztették: —. V. javított kiadás. Manual de limba română, pentru cl. I. a școlilor secundare cu limba de predare maghiară. După metoda directă de profesori: —. Ediția V. revăzută. Cluj, 1923. Tip. „Corvin.” 8.º 62 l., 1 lev. Ugyanaz. A II. oszt. számára. 4. jav. kiadás. Ugyanott. 1923. 71 l.

Cherestesiu Victor, Déri Gyula, Georgescu-Tistu Miklós. Román nyelvkönyv magyar tannyelvű középiskolák III. oszt. számára. A direkt módszer szellemében szerkesztették: —. Cornea Emil tanár rajzaival. Manual de limba română pentru cl. III. a școlilor secundare cu limba de predare maghiară. După metoda directă: —. Desenuri de Emil Cornea, profesor. Cluj, 1922. Tip. „Corvin.” 8.º 103 l., 1 lev.

Ugyanaz. 2. kiadás. Ugyanott, 1923. 105 l., 1 lev.

Chișiu, I. și E. Kovács. 50 leccióni din limba română. 50 román lecke. Redactori: —. Oradea-Mare—Nagyvárad. Pásztor Éde könyvnyomdája. 1—2 lecke csoport (1—8 lecke.) 4.º 16. l.

Czumbel Lajos. Román nyelvtan gyakorlatokkal és olvasmányokkal a magyar tannyelvű középiskolák I—II. osztálya számára. Gramatica limbii române pentru uzul școlilor secundare cu limba de propunere maghiare cl. I—II. cu deprinderi și piese de lectură. Cluj—Kolozsvár, 1921. „Minerva” r.-t. 8.º 100 l.

Dejeu Péter és Fodor Péter. Schidlof-Berlitz egyesített módszerű román nyelvtanfolyam a román nyelvnek magánúton való megtanulására. I—X. fű-

zet. Oradea-Mare—Nagyvárad. 1919. Sonnenfeld Műnyomda R.-T. 8.º 304 l.

Dicționar maghiar-român juridic, de administrațiune și financiar. Magyar-román jogi-, közigazgatási és pénzügyi szakszótár. Arad, 1921. Tiparul Tipografiei Diecezane. 8.º 301 l., 1 lev.

Duda Livius. Magyar-román jogi és kereskedelmi szakszótár. Szerkesztette: —. Dicționar maghiar-român de terminologia juridică și comercială. Intocmit de Liviu Duda. Orșova, 1921. Tipografia Frații Csendes Timișoara, 1922. 8.º 4 lev., 462+13 l.

Engelberg, Oszkár. Román-magyar és magyar-román orvosi terminologia és orvosi iratminta gyűjtemény. Terminologia medicală română-maghiară și maghiară-română și formule de acte medicale. Cu prefață de Iuliu Hațiegan előszavával. Kolozsvár, 1921. „Minerva”. 8.º 410 l., 2. lev.

Evuțian Szabin és Gross Ignác. Dicționar portativ română-maghiar și maghiar-român pentru școlări și privați. (Partea întâia. Română-maghiar.) Gyakorlati zsebszótár. Román-magyar és magyar-román. Iskolák és magánosok számára. (Első rész. Román-magyar.) Arad, 1919. Tiparul tipografiei diecezane greco-orientale române. 16.º 640 l. 4 lev.

Feneșan Péter. Gyakorlati román tanfolyam. Cours practic de limba română. Tanárnélküli tanulásra. Cluj. 1919. Tiparul institutului de arte grafice A. Anca. 8.º 50 l.

Gerasim Aurel. Dicționar practic (maghiar-român) al terminilor juridici și al altor expresiuni și cuvinte proprii pentru introducerea limbii române în materie de drept civil, procedură civilă, drept comercial, cambial, falimentar și al altor legi corelative întocmit în urmarea codurilor române. (Magyar-román) gyakorlati szótára a román nyelvnek magánjogi, polg. perrendtartási, kereskedelmi váltó és csődjogi, valamint más ezekkel vonatkozásban lévő anyagban való bevezetésére alkalmas jogi műkifejezések, más kifejezésmódok és szavaknak a román törvénykönyvek nyomán összeállítva. (A szerző tulajdona. Tiparul tipografiei arhidiecezane în Sibiu. 1920.) 16.º 62 l.

Gerasim Aurel. Dicționar practic a terminilor iuridici și al altor expresiuni și cuvinte folosibile cari facilitează uzul și introducerea limbii române în materie criminale atât materială cât și formală, întocmit după codul penal și

procedura penală română. Pentru magistrați, адвоcați, iuriști, secretari comunali, jandarmi, poliști și alții funcționari publici și particulari. Gyakorlati szótára a román nyelvnek úgy anyagi mint perjogi büntető anyagban való használatát és bevezetését megkönnyítő használatos jogi műkifejezések, más kifejezőmódok és szavaknak a román büntető törvénykönyv és perrendtartás nyomán összeállítva. Bírák, ügyvédek, jogászok, községi jegyzők, csendőrök, rendőrök és más köz- és magántisztviselők részére. Sibiu, 1919. Tipografia Budovszky. A szerző tulajdona. 16°. 48 l.

Gyerkés Mihály, Buna Anna. Román vizsgák könyve. Kivonatos ismeretek a román nyelv és irodalom, földrajz, történelem, alkotmánytan tananyagából. Kérdések és feleletek alakjában feldolgozták —. Cartea examenelor în limba română. Cunoștințe extrase din materialul: limbei și literaturii române al geografiei, istoriei și constituției române. Prelucrată în formă de întrebări și răspunsuri de —. Kiadja: Administrația „Tanítók Lapja” kiadóhivatala. Odorheiu. E. n. Tipografia, 8. a. Odorheiu. 8° 287 + XXIX l., 1 lev.

Ioanovici, Gh. Rendszeres román nyelvtan a román irodalmi nyelv elsajátításának megkönnyítésére. (Hangtan és alaktan.) Curs de gramatică metodică pentru ușurarea învățării limbii literare române. (Fonologia și morfologia.) Ediția I. Cluj—Kolozsvár, é. u. „Minerva”. 8° 80 l.

Ugyanaz. II. Mondattan. Partea II. Sintaxa. Ediția I. Ugyanott. 8° 35 l., 1 lev.

Ioanovici, Gh. Rendszeres román társalgási kézikönyv a román irodalmi nyelv elsajátításának megkönnyítésére. Összeállította —. I. kiadás. Manual de conversație maghiar-română pentru ușurarea învățării limbii literare române. Intocmit de —. Ediția I. Cluj—Kolozsvár, „Minerva.” 1921. 8° 107 l.

Kósa János. Román nyelvtan. (Alaktan és mondattan.) Román és magyar nyelven írta —. Odorheiu—Székelyudvarhely, 1924. Globus könyvnyomda. (Csiki Albert.) 8° 110 l., 1 lev.

Kováts S. János. Carte de cetire pentru școlile primare maghiare. Román nyelvgyakorló-könyv a magyar tannyelvű elemi iskolák számára. I. r. Cluj—Kolozsvár, 1924. Minerva irodalmi és nyomdai műintézet r.-t. kiad. 8. 79 l.

Magyar-román zsebszótár. Dicționar

maghiar—román. Nyomatott a „Brassói Lapok” nyomdájában. 16. 104 l.

Módszeres román nyelvtan. Kiadja Auspitz Adolf könyvkiadóvállalata. Lugoj. 47 l.

Mureșan, Șabin, Lectii de limba română, întocmite pentru cursurile de limba română. Román nyelv leckék, a román nyelvtanfolyamok számára. Cluj, 1821. Alexandru Anca. 8° 52 l.

Mureșan, Șabin. Lectii de limba română, întocmite pentru cursurile de limba română. Román nyelvleckék, a román nyelv-tanfolyamok számára. Editura și Proprietatea Librăriei Alexandru Anca. Ediția II-a corectată. Cluj, Tip. Inst. de Arte Grafice, Alex. Anca. 8° 52 l.

Pop, Traian. Dicționar juridic. Román-maghiar și maghiar-román. Cluj. 1921. „Ardealul”, 8° 1 sztl. lev., II. 676 l.

Precup Emil. Román nyelvtan olvasmányokkal és társalgási gyakorlatokkal a magyar nyelvű középiskolák I., II., III. osztálya részére. Gramatica limbii române pentru uzul școlilor secundare cu limba de propunere maghiară, clasa I., II., III. cu piese de lectură și conversație. Cluj—Kolozsvár, 1920. Editura institutului de arte grafice Alexandru Anca. „Uj Világ” lapkiadó váll. nyom. 8° VIII, 184 l.

Precup Emil. Román nyelvtan, mondattan és olvasókönyv társalgási és nyelvtani gyakorlatokkal és szótárral, a magyar tannyelvű középiskolák II - III-ik osztálya és magántanulók számára. II-ik kiadás. II - III-ik rész. Curs de limba română pentru cl. II - III-a dela școlile secundare maghiare și pentru particulari. Ediția a II-a. Partea II - III. Dej, 1922. Editura tipografiei Ludovic Medgyesi. 8° 220 l.

Ugyanaz. I - II-ik osztály számára átragasztással. Címleap, 5 - 8., 5. 220 l.

Precup Emil és Ghița Olimpius. Román nyelvtan olvasmányokkal és társalgási gyakorlatokkal a magyar nyelvű középiskolák I-ső oszt. számára. II-ik átdolgozott kiadás. I-ső rész Curs de limba română pentru clasa I. dela școlile secundare maghiare. Ediția a doua. Partea I. Gherla—Szamosujvár, 1921. Editura tipografiei „Aurora” A. Todoran. 8° 87 l.

Putnok Miklós. Magyar-román szótár iskolai és magánhasználatra. III-ik bővített kiadás. Dicționar maghiar-román pentru școală și particulari. Ediția a III-a integrită. Lugoj, 192. Edit. Adolf

Auspitz. 4. 518 l., 1 lev. (Az 1 kiadás 1920-ban, a 2-ik 1921-ben jelent meg.)

Rónai Antal. Román nyelvgyakorló könyv. E nyelvnek tanító nélkül való elsajátítására legalkalmasabb könyv. Magántanulók számára. Gramatică Română. Exerciții. Curs practic pentru însușirea limbei române fără pedagog. Ediția a doua. Második kiadás. Déva, 1919. Kiadja Laufer Vilmos könyv- és papírkereskedése. Kis. 8.° 98 l., 1 lev.

Sajermann, Francisc. Limba Română și Carte de Cetire pentru învățamentul școlar și particular. Compus pe baza „Programei Analitice” după principiile metodelor directe de —. Román nyelv és Olvasókönyv iskolai és magánhasználatra. A „Programa Analitica” alapján, a direkt módszer szerint szerkesztette —, Timișoara, 1924. Hollinger-féle Központi Könyvkereskedés. „Gutenberg” könyvnyomda. 8.° 135 l.

Szabó Alajos, Kósa János. Colecțiunea scriptelor în modeluri pentru secretari urbani, comunali și cercuali. Intocmită românește și ungurește. Mintatár a városi, községi és közigazgatók részére. Román és magyar nyelven szerkesztik: —. Dicsőszentmárton. 1922. Erzsébet könyvny. r.-t. 8.° 368 l.

Szabó Alajos, Kósa János. Igazságügyi beadványok gyűjteménye. Román és magyar nyelven. Szerkesztik: —. Colecțiunea petițiilor justificarea. Românește și ungurește de —. Editia I. Odorheiu — Székelyudvarhely, 1922. „Könyvnyomda R.-T.” 8.° 399.

Szabó Alajos, Kósa János. Kereskedők és iparosok jogi mintatára. Román és magyar nyelven. Első kiadás. Cartea juridică a negustorilor și industriașilor românește și ungurește. Editia I. Cristur—Székelykeresztúr, 1923. Hermann József könyvny. 8.° 176 l.

Szalai Anton. Călăuza practică spre a învăța limba românească pentru învățători și alți funcționari. Gyakorlati útmutató a román nyelv tanulásához tanítók és más tisztviselők részére. Cristur—Székelykeresztúr, 1924. Tip. I. Hermann. 8.° 66 l. I lev.

Terminologie juridică referitor la întrebuințarea prescurtărilor unor termene juridice. Din „Revista de drept.” Román jogi szakkifejezések a büntetőkönyv és polgári perrendtartásból. „Jogi folyóirat”-ból. Cluj. Tiparul Inst. de arte grafice A. Anca. 8.° 23 l.

Tiberian, A. Dicționarul terminilor tehnici și uzuali de cale ferată maghiar-

román. A vasutaknál használatos terminus-technikusok magyar-román szótára. Cluj, 1924. Tipografia Bernát. 325 l. Függelékül hozzákötve:

Mureșan, Sabin. Curs de limba română. Román nyelvkönyv. 64 l.

Tőkés József, Román Viktor. Correspondență și frazeologie comercială maghiar-română pentru comercianți, industriași, agricultori și pentru elevii școlilor de comerț și meserii ca manual auxiliar. Magyar-román kereskedelmi levelezés és szólásmódok kereskedők, iparosok, mezőgazdák, valamint a kereskedelmi és ipariskolai tanulók részére mint segédkönyv. Dej, 1924. Editura librăriei V. Roman. Tipografia „Aurora” Gherla. 8.° 192 l.

Valentini Antal. Román-magyar szótár dr. Cherestesiu V., Déri Gy., Georgescu-Tistu M. román nyelvkönyveihez. Szerkesztette: —. Dicționar român-maghiar pentru manualele de limba română de dr. V. Cherestesiu, I. Déri, N. Georgescu-Tistu. Redactat de —. Cluj, 1922. Tipografia „Corvin”. 8.° 2 lev., 137 l.

Ugyanaz. II. javított és bővített kiadás. Ediția II. revăzută și completată. Cluj, 1923. Tipografia „Corvin”. 8.° 2 lev. 96 l.

Valentiny Antal. Tüzetes román alaktan. Kimerítő nyelvtani példatár dr. Cherestesiu Viktor román-magyar és magyar-román kézi és zsebszótáraihoz. Összeállította: —. Morfologia completă a limbii române. Colecție bogată de exemple gramaticale compusă de — pentru dicționarele român-maghiar și maghiar-román ale lui dr. V. Cherestesiu. Cluj—Kolozsvár, 1924. „Corvin” könyvnyomda. 8.° XXIII., 184 l., 1 lev.

Velceanu, Iosif. Limba Română. Lecțiuni practice pentru învățarea limbii române. Exerciții gramaticale și de conversație. Manual aprobat... pentru cl. I. și II. secundară cu limba de propunere maghiar. Román nyelv. Gyakorlati leckék a román nyelv elsajátítására. Nyelvtani és társalgási gyakorlatok. A középisk. I. és II. oszt. számára. Editia III. Timișoara, 1922. 8.° 196 l.

Voinea, D. Correspondența comercială română. Román kereskedelmi levelezés. Cluj, 1923. Tip. Lepage, 8.° 159 l.

Zách Felician. Conversajuni, gramatică, dicționar pentru învățarea limbei „române”. Dicționar practic. Mai mult de 1200 cuvinte. Parte laterală cu formule de acte private. Románul egy

hónap alatt. Beszélgetés, nyelvtan, szótár a „román” nyelv tanító nélkül való megtanulására. Gyakorlati szótár 1200-nál több szóval. Mellékletül iratformák.

Nagybányán, 1919. Kiadó tulajdonos: Kovács Gyula. Nyomatott Morvay Gyula könyvnyomdájában Kis 8.º 79 l.

Karl Béla.*

*Mínt hogy a kolozsvári egyetemi könyvtárba csak 1924 óta járnak újra rendszeresen a köteles példányok, e gyűjtemény ennyire teljes összeállítására csak

azáltal vált lehetővé, hogy Veress Miklós úr (Keszey könyvkereskedés üzletvezetője) saját gyűjteményét leírás végett készségesen rendelkezésre bocsájította.

IRODALOM.

E rovatban csak az ismertetésre be-
küldött munkákról emlékezünk meg. Szerk.

1. **Lucian Blaga**: *Filozofia Stilului*. Kiadta: Cultura Natională. 1924. 8. r. 83 lap. Ára 35 lej.
2. **Dr. Jakubovich Emil**: *Adalékok legrégebb nyelvemlékek okleveleink és krónikáink tróinák személyéhez.*
3. **Dr. Karácsonyi János**: *A görögkatholikus magyarok eredete*. Budapest, 1924. 8. r. 24. lap.
4. **Mécs László**: *Rabszolgák énekelnek. Versek.* 1925,

1. **Lucian Blaga**: *Filozofia stilului*. Csinos külsőben rövid lélekzetű vázlatos és különböző részeiben különböző értékű munka az esztétika egy igen sekát vitatott kérdéséről. Telve merész, szinte forradalmi eszmékkal és gondolatokkal, melyeket eleven stílusban csak odavet, de nem fejt ki részletesen. Onnan indul ki, hogy Van Gogh hollandi festő a múlt század 80—90-es éveiben valóságos forradalmat idézett fel a festészetben. Hadat ízent az impresszionista esztétikának, amely a művészt a természettel szemben teljes téllenségre, utánzásra, passzivitásra kárhóztatja. Van Gogh nem úgy festi a dolgokat, amint vannak, hanem amint érzi őket. Forrongó szelleme meg-látásait élénk és tüzes foltokban dobja vásznára. *Felfogása valóságos copernikusi fordulat a művészetben. Nem a szellem igazodik a természethez, hanem a természet a szellemhez.* Ilyen forradalmi lépést a művészetben nem lehet megértenie és értékelnie annak, aki a régi esztétika tanításaitól vezetett el magát.

Várakozásunk fel van csigázva: Következni fog tehát egy új esztétika, rendszeresen felépítve, vagy legalább vázlatosan

alaponalaival. Ám ezt nem kapjuk. Mert: forradalmi művészek hitvallása rendszerint csak tiltakozás fennálló dogmák ellen és csak második sorban program. (5. l.). De kapunk sok érdekes és finom megjegyzés mellett egy csomó tagadást, egy halom tiltakozást régi esztétikai törvények és normák ellen, melyeknek érvényét tagadja és kétségbe vonja.

Habár a művész ihlettsége pillanatában a lélek tudattalan mélységeiből merít, még sem tagadja, hogy vannak bizonyos szabályok, normák, melyek a művészt az alkotásban vezetik. Azok, akik az esztétikát normatív tudománynak tartják, azt állítják, hogy e normák nem változnak az idővel. Az empirikus gonkolkozású esztétikusok megengedik e normák változását időről-időre, de megegyeznek az előbbiekkal abban, hogy azokat az esztétikum formáinak tartják. Amazok is, ezek is *a művészeti szabályokat, vagy azok konkrét kifejezését: a stílusokat az esztétikai jelenség kifolyásának, módjának tekintik*. Már most e könyv célja éppen az, hogy ez általánosan elfogadott állítólagos balvéleményt megdöntse.

Ez a megdöntés egy „hipotézis“-sel történik. Ez pedig úgy szól, hogy e normáknak semmi közük az esztétikai jelenséghez, hanem egy kulturális környezetből hatolnak be az esztétika területére: tehát nem emanatio, hanem kívülálló tényezők inváziója. Középkorból vett példa világítja meg a mondottakat. A gót katedrális tervező művészenek kétségtelenül meg volt a „kanonja“, voltak normái, de ezek nem sajátosan esztétikai, hanem általános kulturális értékek, eredményei „az étellel és világgal szemben való magatartásnak“, melyből azonos formák származnak a vallásban, filozófiában, morálban, jogban, művészetben. A stílus tehát esztétikán kívül álló érték, mely behatol ugyan oda, de nem annak terméke. Ilyen tényezők: arány, összhang, szimmetria, melyeknek még kevésbé dogmatikus esztétikusok is hosszú fejezeteket szenteltek. Pedig ezek nem az estheticum alkotó, konstitutív elemei, ezek az egész görög kultúra uralkodó értékei. Ezek igenis kifejezhetik a szépet s azért azt az illuziót keltik, mintha esztétikai értékekkel volna dolgunk. Egy klasszikus szobrot szemlélünk: vonalai gyönyörködhetnek, de azért az életért, melyet mi élünk bennük. Ám tetszhetnek az összhangért és ritmusért is, tehát olyan értékekért, melyek nem sajátosan esztétikaiak, hanem az ó-kor minden szellemi megnyilvánulásában is megtalálhatók. A végső ered-

mény, melyhez gondolatsora vezet, ez: „Védelmesni esztétikai normákat akkor, mikor az a sajátos érzület, melyből erednek, rég letűnt, több mint nevetséges. Mégis e hibába esnek mindazok, akik a klasszikus eszmény szerint igazodván, a természetes határokon túl megörökítik Praxiteles művészeti kánonját. A *normatív esztétika non-sens*, nem azért, mert normái időlegesek, amint ellenségei tartják, hanem azért, mert művészeti normái nem tulajdonképeni értelemben vett normák, hanem egyes idegen értékek behatolása az esztéticumba“.

Álljunk meg egy pillanatra ez állításnál. Két dolog tűnik fel ezekből. Egyik, hogy az esztétika nem normatív tudomány s. másik, hogy Praxiteles „kánon“-ja nem lehet ma is irányadó!

Hogyan? Az esztétika, mint normatív tudomány non-sens? Egészen tág értelemben minden tudomány normatív, hiszen bizonyos ismereteket nyújt, melyek szabályozzák a szakmabeliek kutatását és gondolkozását. De szűkebb értelemben ott vannak a logika, mint a gondolkozás, az etika, mint az emberi cselekedetek és az esztétika, mint a műalkotás és műélvezés normákat adó, szabályozó tudománya.

Aki ezt nem ismeri el, az anarchizmust hirdet és terjeszt a tudományban is, a művészetben is. Az előtt nincs más törvény és korlát, mint a teremtő emberi szellem ihletett inspirációja és divináló ereje. Innen a modern festészetben és költészetben az a sokféle irány, mely régi tanítások, szabályok és iskolák terhét lerázva szabadon és féktelenül csapong és uralkodik az irodalom és művészet berkeiben.

Mikor a szerző könyve első felének végén (39 l.) ehhez a forradalmi kijelentéshez jut, elfeledkezik, hogy három lappal elébb még maga is elismerte, hogy kánonok vagy normák létezését nem lehet kétségbevonni. Ha tehát léteznek bizonyos korszakokra nézve érvényes és irányadó kánonok, akkor azt mondani, hogy a normatív esztétika non-sens, legalább is túlzás s csak a művész kívánságát fejezi ki, de nem felel meg a tényeknek.

Előttem áll az atheni Akropolis-múzeumból egy archaikus ifju torzója és a jelen legjelentékenyebb, legtöbbet ígérő szobrászának, De Fiorinak ifjúja.* Önként kínálkozik a két szobor összehasonlításra. Egyik csupa báj, összhang, forró vérrrel egész-

* Max Raphael, *Idee und Gestalt*. 166–176. l.

ségesen lüktető természetes, szabad élet. A másik kötöttség, merevség, babaszerűen rángatózó, merev, élettelen vonalak, melyek a kínosan vízszintes váll-vonal vezetéséből származnak. Az a kulturális légkör és lelkület, melyből Polykleitos vagy Praxiteles örök-szép szobrai születtek, a múlté ugyan, de a szabályok, melyek őket az alkotásban vezették, ma is érvényesek, ha a művészet a szépet akarja ábrázolni.

A lángelme mindig lázadozott a kötöttségek, a formák ellen; mindig kínosan hordozta a láncokat, melyek szabad szárnyalásában nyugózték. A lángelme a korlátokat ledöntve szabadon teremt; ő a prius, a szabályt, a normát suverén módon ő alkotja és teremti meg. Ám azért az a felfogás, hogy a lángelme a szabályoktól független, megtűr, sőt megkíván bizonyos magyarázatot, Azok az esztétikai szabályok, melyeken a lángész túlteheti magát, az értelemről származnak. A lángelme azonban, midőn az idegen törvényhozás alól függetleníti magát, ugyanakkor saját autonóm törvényeit nemcsak elismeri és követi s nemcsak a maga műalkotása részére ismeri el, hanem normaként követeli bármely más alkotásban. Hiszen épen azért lángelme, mert maga a legfőbb törvényszerűség, amely heteronom szabályozást nem tűr. Így hát az esztétika létező tudomány s ha egyebet nem adna is, mint azokat a módokat és szabályokat, melyeket a lángelme autonóm törvényhozása körében hoz, akkor is normatív tudomány, amelyet követnie kell a művésznek, hogy alkotása szép legyen s ismernie és éreznie a műélvezőnek és szemlélőnek, hogy szellemi gyönyörűséggel teljék meg lelke. Maga a szerző mondja (4. l.), hogy gyermekes esztétikai kitalálás az, hogy egy műremeknek közvetlenül, előkészítő iskolázás és tanúltság és az értelem szűrőjének használata nélkül tetszenie kell. Ha már az esztétikai tudomány nem volna egyéb, mint e tetszés közvetítője, ez előkészítő iskola, akkor is normáló, szabályozó tendenciája van s akkor is tévedés az esztétika normatív jellegét kétségbe vonni.

Blaga egy esztétika-történelmi vázlatos visszapillantáson át jut saját maga esztétikai credója megállapításához. Ez a visszatekintés azonban csak a jelenkori esztétikai tudomány két képviselőjére, *Konrad Langéra* és *Lipps és Volkeltre* terjed ki. Ennek az okát nem igen tudnám megmondani. Ha csak nem az, hogy egyik elméletét sem fogadja el, hanem egy harmadikat alkot magának, amely a kettő között áll a középen, köze-

lebb Langeéhoz. Lange szerint a művészet ingadozás, ide-oda-
lengés az illúzió és a valóság között. Ez a művészi illúzió
azonban nem azonos a pszichológiából ismert illúzióval, mert
az esztétikai illúziónál a képek kettős sorával (intuitie dublă),
a kép és a valóság kettősségével van dolgunk. A Lipps és
Volkel képviselte *beleérzés* (Einfühlung, teoria simpatiei) elmé-
letét bírálván, arra a végső következtetésre jut, hogy a beleér-
zés nem sajátosan esztétikai működés, valamint a Worringer'
által Lipps-Volkellel szemben hangsúlyozott elvonás (voinea de
abstractizare) sem, hanem a beleérzés gyakran megismerő, ér-
telmi, az elvonás gyakran esztétikai működés, amiből követ-
kezik, hogy az estheticum nem e két tudatműködés valamelyi-
kében, hanem azoknak sui generis módon nem a saját sikju-
kon való valószínűsítésében áll. Az estheticum *egy tudatfolyamat
beoltása egy másikba*. Ez a beoltási folyamat az eleven, élő
apperceptió és a holt, mozdulatlan érzéklés, a kedélymozgalom
és intuitió, az elvonás és imagináció között történik. Nincs te-
hát ingadozás két tudatfolyamat között, hanem az egyik *átmő*
a másikba. Blaga nem mondja, de fel kell tennünk, hogy tudja,
hogy Lange is, Lipps és Volkel is lélektani fejtegetéseikkel egy
olyan folyamatot igyekeznek megvilágítani, amelyet már Kant
észrevett s épen azért, ha elméletét történelmileg akarta meg-
alapozni, Kanthoz kellett volna visszamennie. Hogy ezt nem
tette, az a tudományos kutatásban módszertani hiba s munká-
jának tudományos sikerét és eredményét nem emeli, hanem
gyöngíti.

Egyébként is megállapíthatjuk, hogy esztétikai hitvallásá-
nak filozófiai megalapozása korántsem oly erős, oly meggyőző,
amilyen figyelmetkeltő és szellemes munkájának az a második
része, amely a stílusokkal foglalkozik.

A stílusoknak, mint az estheticum megjelenési formáinak
közös eredő forrása a *nisus formativus*. Ezt a kifejezést *Nae-
geli* használta először annak a titkos, rejtett erőnek jelzésére,
mely működik a szerves lényekben azoknak mindig tökélete-
sebb formát adva. Nem nehéz e *nisus formativus*ban ugyan-
azt az erőt észrevenni, melyet Aristoteles metafizikájából *en-
telecheia* néven ismerünk. A görögök világképe nem végtelen,
hanem határolt, szervesen lekerekített, az eszményi glóbus.

Ez a felfogása a görögöknek nem véletlen, nem is a lo-
gikai elmélkedés eredménye, hanem szükségképeni. Praxiteles

— mondja Blaga — ugyanazt az ösztönt követi, mikor egy istennő alakját faragja, mint Arisztoteles, mikor a legfőbb erkölcsi törvényt kimondja; mértéktartás mindenben. A görög a tökéletest és értékest csak a tipikusan kerek formájában szemlélte, mert a végtelen előtte mértéket nem tartó, tehát az, ami a cselekedetek világában a vétkes. A végtelen világ neki hibás volna egy nagy erkölcsi vétékben, mert hiányoznék belőle egy lényeges erény, a „stílus“.

Mindenesetre szellemes és megejtő ez a fejtegetés, de egy nagy hibája van. A görög embernek nem azért glóbus, lekerített és határolt a mindenség, mert etikájának legfőbb törvénye a mértéktartás a cselekedetekben, hanem azért, mert kozmikus világképéből hiányzik a végtelenség fogalma.

A stílusos művek tehát épen szükségszerű jellegüknél fogva tetszenek korukban egy bizonyos kulturális környezetben. Ebből aztán az következik, hogy ha változik ez a kulturális környezet, szükségképen változik a stílus is, ami nem egyéb, mint a környezetnek emanatiója. Ennek meg a következménye az, hogy a régi stílust valóban értékelni nem az esztétika közvetítésével, nem esztétikai normák segítségével lehet, hanem mindazon kulturális tényezők felmutatásával, melyek keletkezésének feltételei voltak s melyek nem az esztétika, hanem az általános kultúrtörténet birodalmába tartoznak. Így aztán az, amit „stílus“-nak nevezünk, nem szorítkozik csak a művészetre, hanem ugyanazt találjuk az ismeretek legkülönbözőbb ágaiban, az esztétikában, a társadalom általános szociális berendezkedésében. Mert a stílus épen az, ami közös egy korszak művészetében a kultúra többi összes ágaival. Szóval nem formája az esztétikai jelenségnek, hanem kívülről jövő betörés, invázió, kulturális behatolás az esztétika területére. A művészetben — így foglalja össze esztétikai credóját Blaga — két irány érvényesül, melyeknek semmi köze egymáshoz: az egyik tisztán esztétikai „de a realizà constiință pe un plan impropriu“; a másik: valósítani stilisztikai értékeket, ami nem egyéb, mint egy egész korszak nismus formativusa.

Olvastunk a könyvről olyan megjegyzést, hogy Blaga a maga szimbolista költészetét akarja vele igazolni. Bevalljuk nyíltan, hogy ebben a kérdésben nem tudtunk magunknak önálló véleményt alkotni.

A szerző birtokában van egy néhány jelentős feltételnek,

melyek mellett alapos tanulmányok, érlelő elmélyedések után a filozófiai és esztétikai irodalom méltó várakozással és reménnyel tekinthet működése elé.

Dr. Gál Kelemen.

2. **Erdélyi költők.** Gyűjtemény erdélyi lírikusok műveiből 1918—1924. Szerkesztette *Farkas Gyula*.

A szerkesztő a könyvhöz írt előszavában kifejti, hogy az itt bemutatott költészet nem a külön erdélyi irodalom létezésének dokumentuma, hanem az egységes magyar irodalomnak Erdélyben jelenleg fölbuzgott egyik ere. Azt a reményét fejezi ki, hogy a különálló erdélyi irodalom hamarosan már csak irodalomtörténeti epizód lesz, amelynek jelentősége az irodalmi centrálizmus megtörésében, a szétszaggatottságában is impozáns magyar szellemi életerő megmutatásában, jelentős tehetségek felszínrevezetésében és a különleges erdélyi psziche kifejezésében áll. Ezt a különfakadt ágat ápolni kell, de viszont arra kell munkálni, hogy ismét belenőhessen az egységes magyar irodalom törzsébe. Egyetértünk *Farkas Gyulával* abban, hogy a magyar irodalom a politikai szétszakítottság dacára is egy; külön erdélyi irodalmat csinálni, kreálni és fenntartani nem akarunk; viszont erőteljesen hangsúlyoznunk kell azt, hogy az erdélyi magyar szellem múltjának, tradíciójának és életerőinek egész gazdagságát tekintve oly kiaknázatlan és parlagon hagyott mostohagyermek volt a magyar szellemcsaládban, hogy még sokáig kell féltékenyen őriznünk minden visszaszorítás, lefokozás és elnémitás ellen s teljes erővel kell törekednünk arra, hogy ez az erdélyi szellem az irodalomban kitermelődjék s megteremtse a maga önállóan is érvényesülni tudó életét. Másfelől, akárhogy is álljon az irodalmi egység igazsága, a politikai különlétezés a valóságban súlyos akadályokat gördít a magyar szellemi élet egységes együttfejlődése elé és kölcsönhatása útjába s ezért nekünk a saját népünkhöz, elzárt fajunk itteni tömegéhez kell fordulnunk s belőle és neki kell irodalmi életünket felvirágoztatnunk. Az erdélyi magyar irodalomnak ez az önállósága, a maga lábán járása szükségszerű, elkerülhetetlen és minden erővel követelendő. A maga külön színével és becsével lesz aztán természetesen az egész magyar irodalom egyik értékes szálává s külön fejlődése annál is inkább biztosítandó, mert még nincs azon a fejlettségi fokon, hogy nehezen

kivívott létjogát és értékeit az egészen belül bármely esélyek között meg is tudná tartani. Addig tehát gyakorlatilag tovább kell beszélnünk a külön erdélyi magyar irodalomról, amíg ott leszünk, hogy többé nem kell félnünk egy olyan telhetetlen és káros centrálizmus veszedelmétől, amilyen a múltban Budapestről áradva, beiszapolta az erdélyi virágoskert zsenge palántáit. Ami Farkas Gyulának az erdélyi költészet tartalmi képéről vázolt felfogását illeti s melynek fontosságát épen az ad, hogy nem az erdélyiek számára vázolja azt, szerintem nem áll összhangban a kötetben közölt versek jó nagy részével. A teljes pesszimizmus, a hit helyett fellépő önhihetegetés, a szerelemnek, életvágynak, boldogságnak hiánya, a csupa gond és bánat, amelyekben ő látja és állapítja meg ennek a költészetnek egész tartalmi világát, jócskán kiélezett és a valóságnak csak egyik szeletét érintő módon jellemzik lírikusainkat és költészetünket. Tiszteletreméltó tendencia, — de tendencia van ebben a megállapításban, s mi jobban szeretjük magát az igazságot, hogy tudniillik az erdélyi líra sem kizárólag egy érzés terhe alatt nyög, hanem az élet sokszínű és sokhatású légkörében zengi az élet sokszerű himnuszát. Az erdélyi magyar lírát semmivel sem látom pesszimizisztikusabbnak és szomorúbbnak, mint általában a lírai költészetet akárhol; a líra természete sem engedi meg ezt a mondvacsinált, következetes és szinte pózként ható örökös fejlődést.

Ami a kötet összeállítását illeti, kifogásolnunk kell azt, hogy a könyv, amely az erdélyi líraköltészetet akarja az egyetemes magyar olvasóközönség ítélete elé állítani, megelégszik egy nem teljes, félezes kép összeállításával. Bármilyen legyen a szerkesztő irodalmi álláspontja, az objektív igazság megkívánja, hogy egy ilyen reprezentatív műben az erdélyi líra minden ágazatának értékes képviselői benne legyenek. Ha a szerkesztőnek az a célja, hogy csak bizonyos álláspontú és tartalmú lírát engedjen szóhoz jutni, akkor ezt határozottan le kell szegeznie és következetesen végig kell vinnie. De sehogysem tudjuk megérteni, hogy miért hiányzanak a kötetből Bárd Oszkár, Bartalás János, vagy Krüzselyi Erzsébet, Pakocs Károly, Szabó Jenő versei, hogy csak egynéhányat említsek meg a kimaradottak közül. Így ez a kötet nem teljes képe az erdélyi magyar lírának, s ezt a hiányt még értékítéletekkel sem lehet mentegezni, mert a kihagyottaknak is vannak olyan alkotásai, amelyek mű-

vészi érték és jellemzőség szempontjából egyaránt ütik a bevettek jónéhányának mértékét, sőt néha felül is mulják azt.

A szerkesztésre még egy megjegyzést akarok tenni. Reményik Sándor: „Mikor a delta a forrásra gondol“ c. versének utolsó szakaszában ezt a sort: „Tiszta kezét a tiszta vízbe tartja“ így közli: „l'iszta kezét a vízbe tartja“. A kihagyott szó rendkívül lényeges ebben a versben.

Az ilyesfajta megcsonkítások által a versek fájdalmasan tönkretételnek, s mivel kötött formákról van szó, erre a hibára nincs mentség. Arról, hogy az egyes költőknek mennyire sikerült a legjellemzőbb verseit kiválogatni, nem szólok, mert itt valóban olyan dolgokról van szó, amellyel kapcsolatban minden antológiát érhetnek kifogások, s az akadályok a dolog természetében rejlenek. Általában azt mondhatjuk, hogy mindeniktől van egy-egy jellemző a könyvben, de ha a vezérharang meg is szólal, viszont többjüknél, el van ejtve a küzdelem, a belső ellentétek és a fejlődés tükröztetése. Azt lehet mondani, hogy ebben a kötetben az erdélyi lira vissza van hangszerelve az alaphangokra, ezzel egyöntetűbb és nyugodtabb, de viszont szegényebb képet adott a valóságnál. De még így sem uralkodik a kötetben az előszóban jellemzett pesszimista tónus. Igen előnyösen bontakozik ki belőle a Farcádi Sándor, Finta Gerő és Finta Zoltán költészete; az illetőkből a legjobbat és legjellemzőbbet kapjuk. Farcádi költészetéből olyan konok életerő árad, amelyben igazán nyoma sincs a pesszimizmusnak és csüggedésnek; Finta Gerő szelid őszi melancholiája sem a reménytelenség és sötét gond tükre, hanem sokkal inkább az őszben tavaszt remélő lélek édes borzongásaié; a technikában darabos, kuruc Finta Zoltán fanyar lírája annyi erőt és tüzet lehell, ami szinte széttöri a formát: — no, ezek nem pesszimisták, ezek az életet szerető és követelő lelkek, sokszor nagyon is finoman reagáló és ha sirnak is, nem fognak kétségbeesni. Az R. Berde Mária itt közölt versei lírájának legjavából valók és igazán becsületére válnak az egész magyar irodalomnak, de egy színből válogatott csokor. Nagyon erőteljes vonással szövődik a képbe P. (és nem N.) Jánossy Béla egészséges, férfias és gördülő lírája; szintén jellegzetes és értékes a Nagy Emmától válogatott finom, illatos, ifjúságot és életet lehellő bokréta; Tompa László, Walter Gyula, Sz. Szabó István egyéni és gazdag költészete már kissé bágadt és nem a legszerencsésebb válogatással jelenik meg;

az Olosz Lajos és Szentimrei Jenő legegyénibb és legkülönlegesebb világa pedig határozottan több és esetleg más verseknek közlését is kívánta volna. Áprily és Reményik a dolog természeténél fogva nem teljeseek, őket nagyon nehéz egynehány verssel besorozni a csapatba, tőlük sohase elég, mindig többet kívánunk. Serestély Béla eszünkbe juttatja az értékeesebb kimaradottakat s ez némileg zavarja csinos verseinek élvezetét. Amit a könyv adott, azért meleg köszönet illeti a derék és nagy szolgálatokat végző szerkesztőt. Egyetlen kívánságunk marad, hogy minél előbb adjon egy teljesebbet. *Dr. Makkai Sándor.*

3. Dr. Jakubovich Emil: *Adalékok legrégibb nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyéhez.*

Jakubovich Emil, nyelvemlékeinknek e kiváló buvára fenti munkájában a nyelvemlékes okleveleink és krónikáink íróinak személyére vonatkozó adatokat, hozzávetéseket bírálja, helyesbíti s újabb adalékokkal világít rá személyükre. Számos érdekes adalékot találunk munkájában az Árpád-házi királyok titkáiról, kancelláriusairól, így a tihanyi alapítólevél Miklós püspökéről, Simon pécsi püspökről, a veszprémvölgyi oklevél írójáról, Aba Sámuel Nána nevű titkáráról, Kézai Simon mesterről és másokról. De legbővebben Béla király névtelen jegyzőjéről és Márkus krónikásról szól. Az Anonymus-krónika *P. dictus magister* kezdő *P.*-je mögött az író nevét sejtí. Paulus nevű jegyzője III. Bélának talán kettő is volt, de az Anonymus-krónika nyelvi régiségeinél fogva a szerző nézete szerint II. Béla koráig bátran visszavihető, bár fennmaradt okleveleiben II. Bélának nincs *P.* betűs íródeákja. Végül Márkus krónikás személyére vonatkozó kutatásairól számol be. Ez nem lehet más, mint az a *Kálti Márkus*, kinek életére 1336-tól 1358-ig okleveles adataink vannak. Kálti Márkusra vonatkozólag a czegei gróf Wass-családnak a kolozsvári Erdélyi Muzeumban letett levéltárában új, ismeretlen adalékokat sejt. A család egyik ősevel, Wass Péterrel ugyanis a nevezetes krónikáiró pörösködésben állott. A tudomány érdekében állana a nevezett levéltárban Kálti Márkusra vonatkozólag tovább nyomozni. *Dr. Csüry Bálint.*

4. Dr. Karácsonyi János: *A görögkatholikus magyarok eredete.*

Szerző dolgozata első felében Schwarz Godofrédtól 1739-ben kiröppentett ama nézet ellen foglal állást, hogy a magya-

rok között az első nevezetes térítéseket a görög egyház végezte. E felfogást a magyar görögkatholikus egyház is magáévá tette s ennek bizonyítására érveket sorakoztatott fel.

E bizonyítékok között első helyen áll, hogy több görög történetíró szerint Bulcsu és Gyula vezér Konstantinápolyba menvén, ott felvették a keresztséget s több szerzetest, papot hoztak magukkal Erdélybe s itt a többek között Saroltát, Gyula vezér leányát, utóbb Géza fejedelem feleségét is megkeresztelték. E tudósítást azonban lerontja ama körülmény, hogy a nevezett görög történetírók egy forrásból merítik ismeretüket, Szkülitzestől, aki pedig jóval később élt, mint amely korról írt. Továbbá nem igaz, hogy a Konstantinápolyban járt főurak között Gyula nevű volt, Géza fejedelem felesége se Sarolta volt. A magyar források közül a Budai és a Képes Krónika tudnak Saroltáról, de oda is tévesen került be e név.

A magyarok között a görög vallás terjedése magával hozta volna, hogy a vallási elnevezések közé görög szók kerüljenek, de ennek nyoma sincs. A görögökkel való érintkezést az is akadályozta, hogy a két ország közé esett a bolgár császárság, amely mint ellenséges állam, görög—magyar közlekedést el nem tűrt.

A görög hatás további bizonyítékai között szerepelnek még: a veszprémvölgyi apácák részére Szent Istvántól kiállított görög alapítólevél, továbbá az I. Géza királynak adott görög korona, a koronázási paláston látható görög képek, a visegrádi görög kolostor.

Azonban a veszprémi görög alapítólevél későbbi korból eredő hamisítvány; a Géza királynak adott korona tisztán politikai ajándék; a koronázási paláston feltűnő, hogy a feliratok latinok; a visegrádi görög kolostort meg I. Endre király az Oroszországból magával hozott szerzetesek részére alapította, mivel felesége az orosz nagyhercegnek volt a leánya s az udvari nép között voltak oroszok. A görög vallás terjedése ellen két leglényegesebb bizonyíték, hogy manapság a görög katolikusoktól lakott helyeken akkor a pápának adót szedtek, továbbá azok a helyek tizedet fizettek, amit nem tettek volna meg, ha nem római katolikusok, hanem (az unió előtt) görög keletiek lettek volna.

Tehát a görög katolikusokat ősmagyar megtérők utódai gyanánt látni nem lehet. Annál inkább nem, mivel eredetüket

ki lehet mutatni. Ennek kimutatásával foglalkozik az értekezés második része.

A szerző adatok felsorakoztatásával megállapítja azt, hogy a kállai vár védelme alatt öt olyan község alakult (Dorog, Varjas, Vid, Sima, Nagy-Kálló), amelynek lakossága egészben vagy részben rác, azaz szerb volt. A rácokat, mint munkásokat egyes családok telepítették be a Délvidékről. Mivel a rácok nagyon ragaszkodtak szertartásaikhoz, szokásaikhoz, megtartották görög keleti vallásukat. Részben közülük kerültek ki azok a királypárti hajdúk, akik Rakamaznál ellenállottak Bocskay hajdúinak. Más részük Bocskay mellé állott és tőle megkapták a hajdú-szabadságot. Dorog utóbb hajdú város lett.

Ez időre tekintélyes számú oroszság is beköltözött Szabolcsba s szétszórva elhelyezkedtek. A görög szertartású keresztények közé 1645—60. években költöztek be a mai Szilágy- és Szatmármegyéből a románok is, részint hogy hajdúk lehessenek, részint hogy jobb földekhez jussanak.

Hajdú-Dorog és Nagy-Kálló környékén történő lassú, de fokozatos telepítésben meg lehet aztán találni az okokat, amelyek a görög szertartású keresztényeket arra bírták, hogy a magyar nyelvet elsajátítsák s a magyar nemzet tagjaivá legyenek. Kisebb csoportokban magyarul a községekbe települtek, emellett a környék is magyar volt. A beköltözők lassan helyezkedtek el, ami elmagyarosodásukat szintén elősegítette. Így a rác, román, orosz s közibük állott magyarokból alakult meg a görög katolikus magyarság magva, amely nemzetek azért is megtanultak magyarul, hogy legyen közös nyelv, amelyen egymással érintkezni tudjanak. Érzelmileg e nemzeteket leginkább a Rákóczi-felkelés hozta közelebb egymáshoz.

A görög vallású magyarok azután 1652-ben, végleg pedig 1692-ben kiváltak a keleti egyházból s mint görög katolikusok azóta a magyarságnak számottevő részét alkotják.

Ezekben foglalható össze Karácsonyi értékes fejtegetésének lényege, amely fejtegetés a benne megnyilatkozó biztos tudás, meggyőző erő révén méltán sorakozik a nagynevű szerző jeles alkotásai közé.

Dr. Biró Vencel.

4. Mécs László: *Rabszolgák énekelnek.*

Amit Mécs László verses-kötetéről betűbe mondom: sem hódolat, sem taglósujtás, hanem őszinte meggyőződésből fakadó bírálat.

Ez a kötet *a szív zenéje*. A költő mintha az életpiac-sarkon egymagában állna, kezében meleg, piros emberszívével s előtte rendre elvonulnának a lelki szenvedés és a testi nyomorúság száralomraméltói: koldusok, betegek, csalódottak. Minden nyomorhoz van szava: meleg, résztvevő. Minden lelki sebre van tekintete: jóságos, végigsimogató. Szava és tekintete szíven keresztül sajátos módon énekel. És énekében visszhangzik minden előtte elmenő szívnek könnyeken keresztül csillogó vizsontszeretete. Érzik, hogy szív énekel nekik. *A szívek összeéneklése; a különböző fajok és életirányok összehangolása*: indítja dalra lelkét. (Menjünk Assziszibe, A lámpásos ember útja, A szegény ember kertecskéje, A koldus balladája, A vak-ság dicsérete.)

A kötet uralkodó gondolköre a költőnek önmagával való hol szeliden, hol balladásosan tragikus küzködéséből sarjadzik. (Jónás próféta, Mindég beljűk ütközöl, Gyermekkor, Lopott pillanatok parkja.) Ezekből a verskörökből Mécs László jelenlegi költői lelkületét magamnak így rekonstruáltam: — A pap-költőben a szentpáli kettős törvény nagy összeütközései kavarnak lelki viharokat. Szív-élete dominál. Amint többször sejteti (*Angyalminta, Mosolyhintő gyermek voltam* stb.) őt a természet nem mindennapos testi szépséggel és organikus fizikai tulajdonokkal ruházta fel. Ezt az ő hallgatósága észrevette. S ő ennek az észrevett-voltának teljes tudatában van. Ezért ég az akaratlan hiúság gyakori kísértésének tüzeiben (Kuvik). Gyakran harcol a vággyal, vajha szépsége természetes vadvirágokba hajtana ki (*Életemnek színe nincs, csak szürke ében, — Vendégeim jöttek c. verse*); de lesújtja vágyát és kedélyét az a tudat, hogy apostol — kegyelemmel van beoltva. (Szentvihar, Szent Péter hajója, Jónás próféta). — Ez a belső harc nem hivatásfeszítő, hanem lelketfárasztó hatással van reá. Sajnálattal ébred a lelkében önmagát sajnálja. Hogy úgy mondjam: fáj neki a papi hivatás. (Sírtnak engem,) Ezért többször nemcsak melanchólikus, hanem egyenesen elkeseredettséggel-ízű hangulat lesz úrrá rajta (ha pillanatokig is), ami *tulzásokra ragadja*, melyek néha cinizmusban nyilatkoznak meg (*A nagyképűség zátonyán, mint illik: álldogálok, — Lakodalomban c. v.*); néha pedig nyilvánosság elé — még költői formában — sem való mámoros, meggondolatlan kifejezésekbe tör ki. Innen magyarázható az is, hogy többször nyúl olyan témákhoz, amelyek félrekszámolt magyar zseninknek, Ady Endrének, kétes kiváltságai: apostol ajkon kiábrándítóan visszatetszők. (Jassz-leány, Láttam kinyitni gyöngyvirágot, Üzenet milói Vénusznak.)

Az ő forrásban levő lelkületéből értem meg azt is, hogy Mécs László *a belső formában határozottan és nagyfokban Ady-utánzó*.

Szóképeket, tárgy-színeket szívesen vesz a szexualitás palettájáról. Hogy zord színekkel mesterien bánik (Tertullian

húsvéti éneke): ez drámai talentumának erős bizonyítéka. Hogy azonban a festék-anyagban nem válogat: ezt lelke eltévelyedésének és a költői szabadság ferde felfogásának látom. Hiába, nem minden szilárd anyagból lehet művészi szobrot faragni. *Vannak témák, amelyeknek nincs meg* (a Reményik Sándortól ihletett percben megnevezett) *nemesi levelük*. Ezeket a témákat költő, aki hivatásának tiszta tudatában van, lantra nem veheti művészetének veszélyeztetése nélkül: Petőfi sem, Ady sem, Mécs László sem. Senkinek sem áll jól az utánzás: komikus annál, akinek tehetsége nincs; sajnálatraméltó annál, akinek olyan tehetsége van, mint Mécsnek. Aki a Szentlélek ekéit, Rohanás a tavaszba, Megláttam a férfit, Kiasom Pompejít, Tertullianus éneke, A koldus balladája — verseket megírta: annak nincs szüksége Ady-követésre. Különben Ady tehetsége sem a vérszagú kurjantásokban, hanem az Értől az óceánig, A proletárfiú stb. szépséges megéneklésében nyilatkozik meg.

Abban a külsőben, ahogy Mécs László most öltözteti gondolatait: költészete nem főlemelő, hanem kétségekbenmarasztó, vergődnihagyó, kétségbimbókatfakasztó fekete tavasz; forrongó must, amelynek nagy cukortartalmából erős bórjövő kacag; de élvezete fejfájást okoz. A mai kor hisztériás lelkületének kedvenc bájjitalala.

Ezenkívül bizonyos demagóg-íz kezd elhatalmasodni költői kiszólásaiban, ami lehet hatásos, de nem művészi.

Néha judaizáns kifejezésektől sem riad vissza, ha rimnek van szüksége erre az áldozatra. (Mert nagy eperfa van neki — Nagy emberek c. v.)

Végső megállapításom, mindent összefoglalva, a következő:

Ha a költőnek az a hivatása, hogy narkózisba hozzon: Mécs László elérte fejlődése tetőpontját. — Ha azonban a költő hivatása nyomorúságok mocsárlázából eszmény-havasok üde levegőjével gyógyítani bomlottidegű, vérszegény emberlelkeket: akkor Mécs Lászlónak, aki a zsoltáros-lantját van hivatva pengetni, gyökeres lelki átalakuláson kell keresztülnia.

Dr. Pakocs Károly.

Adalékok Erdély régi történetéhez.

KOLOZSVÁRI IGAZ KÁLMÁN, REF. KOLLÉGIUMI TANÁR.
(1620—1667.)

Szabó Károly kolozsvári születésűnek mondja,¹ ami meg is felelhet a valóságnak nemcsak azért, mert az Igaz-családnév Kolozsvárt a XVII. szdban előfordul, de Igaz Kálmán magamagát is *Claudiopolitanusnak* írta.²

Más kérdés azután, hogy a család valósággal kolozsvári eredetű volt-e. Nem olyan gyakori családnév a magyarban az Igaz (vagy latinosan *Justus*) különösen a szintén ritka Kálmán keresztnévvel kapcsolatban, hogy ezeknek újólagos előfordulásakor a következtetéstől visszarettenjünk.

1593-ban a nagyváradi ref. ekkl. tagjai közül többen 3 magyar arany, 44 tallér, 6 garasnyi összeget gyűjtöttek össze a wittenbergi akadémián tanuló magyarok társasága számára. Ez összegben többek közt bennfoglaltatik „*a circumspecto viro domino Culmano Igaz*” adományozott 50 denarius is.³

A két Igaz Kálmánnak közel-rokon-voltát feltételezem ; bár a nagyváradi csak „*circumspectus*”-nak mondják, holott a névsorban legtöbbször neve mellett ott van a „*nobilis*” rangjelző, addig a kolozsvárinak külföldi disputációját „*Clomannus Igaz Nobilis Claudiopolitanus*” név alatt nyomtatták ki.⁴

Brandenburgi Katalinnak egy 1630. IV.—20. Kolozsvárt kelt adománylevelében 1628-ra utalással, mint a kolozsvári ref. százszok képviselői fordulnak elő (ami azonban nem jelenti százsz nemzetiségüket) „*prudentes ac circumspecti Caspar Igaz et Nicolaus Váradi, cives et negotiatores in civitate nostra Colosvár residentes*”.⁵

Egy 1695. VI.—27. Kolozsvárt kelt s Bánffy György gubernatorhoz intézett felterjesztés aláírói: „*Igaz Gáspár Nobilis de Kolosvár és Sámsondj Józseph Nobilis de Kolosvár*”. Az íratot kívül lezáró két, vörösviaszba nyomott, eléggé homályos és színjelzetlen pecsét közül az egyiknek leírása : kerek pajzsban húsvéti bárány. Szembenéző koronás nyiltsisakjának díszé hátulról nyállal átlőtt ágaskodó kecske. Takarók mindkétfelől. A címer felett körívben : „*GASPAR ·—· IGAZ ·*” és egy elmosódott rövid szó.⁶

¹ Magy. prof. egyh. és isk. figyelmező 1870. évf. 597. l. jegyzete.

² Erd. Múz. 1906. évf. 41. és 1907. évf. 252. l.

³ Thury E.: Isk. tört. adattár 2 köt. 43. l.

⁴ Erd. Múz. 1907. évf. 252. l.

⁵ Kolozsvári ref. ekkl. lev.-tár: Adományl. az óvárbeli pallaticum iránt.

⁶ U. o.: Felterjesztés az ekkl. fejrődi portioja ügyében tartott tanúvallomásokról.

Igaz Kálmán születése idejét 1620. körülre tehetjük, mint-hogy 1646-ban már külföldi akadémiára iratkozott be.

A franekerai egyetem anyakönyvében neve így van bevezetve: 1646. „30. Junii Colomannus Igar (I) Claudiopolitanus“.⁷

Az Erd. Prot. Közl. szerint 1647-ben az utrechti egyetemen találjuk „Colomannus Justus, Hung. Transylvanus“ néven,⁸ bárha a Debreceni Prot. Lap 1648-ra teszi a beiratkozását, így: 1648. „Kolomanus Justus“.⁹

1648. szeptember 29-én a harderowyki egyetemen folytatta tanulmányait.¹⁰

Fekete Mihály¹¹ és utána dr. Török István¹² szerint Igaz Kálmánt „1651-ben az utrechti egyetemen találjuk“ ismét, mivel Nimethi Istvánnak ez évben ugyanitt megjelent „De visone Dei per essentiam“ c. vitaíratához zsidónyelvű üdvözlő verset csatolt.

Évvel nem tartom bebizonyítottnak, hogy Igaz külföldön való tartzkodása alatt tanulásának hatodik évére visszament volna Utrechtbe, mert egyszeri eltávozása után újlagos vizsztatértének az egyetem matrikulájában se az Erd. Prot. Közl., se a Debr. Prot. Lap idézett helyein semmi nyoma. Hihetőbb, hogy Nimethi disputatioját az 1647–48. években tartotta, vagy pedig a jóbarát Igaz a távolból küldte el üdvözlését az 1651-ben megjelent értekezéshez.

Ugyanezen évben, de Franekerában jelent meg Igaz Kálmán disputatioja is Cloppenburch János „Compendiolum Socianismi“ c. hittani értekezés-gyűjteményében ilyen címmel:

Compendiolum | SOCIANISMI, | REFUTATUM. | Disputatio I. | [-III.] *Respondente* | COLOMANNO IGAZ, Claudiopolitano. | CAPUT. I. | *De Deo; et Jesu Christo; deque* | *Spiritu Sancto.* | [Franekerae, Excudit Idzardus Balck. 1651.] 12 sztlan lev.¹³

Ugyanez a gyűjtemény 1652-ben második kiadásban is megjelent. Igaz Kálmán disputatiojának címe is kevés eltéréssel a régi:

Compendiolum | SOCIANISMI | REFUTATUM. | CAPUT I. | *De Deo; et Jesu Christo; deque* | *Spiritu Sancto.* | [Editio secunda, auctior et emendatior.] [Resp. Colomannus Igar Nobilis Claudiopolitanus.] [Franekerae, Excudit Idzardus Balck. 1652.]¹⁴ (A gyűjtemény 35–56. lapjain.)¹⁴

Igaz Kálmán — úgy gondolom — öt évi tanulás után 1651. év körül tért vissza hazájába.

⁷ Történelmi Tár 1886. évf. 607. l.

⁸ Erd. Prot. Közl. 1885. évf. 213 l.

⁹ Debr. Prot. Lap 1901. évf. 720 l.

¹⁰ Irodalomtört. Közlemények I. k. 433. l.

¹¹ Fekete M.: A kolozsvári ev. ref. főtanoda története 27. l.

¹² Dr. Török I.: A kolozsvári ev. ref. collegium története I. k. 26. l.

¹³ Erdélyi Múzeum 1906. évf. 41. l.

¹⁴ U. a. 1907. évf. 252. l.

Ebben az időben a kolozsvári ref. scholánál a hat alsó osztályt tanító praeceptorokon s a felső évfolyamokat vezető Porcsalmi András lectoron kívül más tanerő nem volt (legalább is épen semmi adatunk rája).

Ide hívták meg mesternek — valószínűleg rövidesen hazatérte után — Igaz Kálmánt.

Török István nem látja bebizonyítottak, csak valószínűnek Igaz Kálmán ittent működését, amelyet az 1652—56. körüli évekre tesz.¹⁵

Valóság az, hogy a kollégium történetének régebbi megírói, mint valószínűleg a Huszti András munkáját felhasználó Benkő József,¹⁶ Méhes Sámuel¹⁷ csak keresztnevét ismerik, Fekete Mihály is¹⁸ csak a keresztnev azonosságából következtelve tartja egy személynek Colomannust a kolozsvári származású, de csak másholi szerepléséről ismeretes Igaz Kálmánnal.

Van azonban a kolozsvári ref. ekkl. levéltárában egy néhány XVII. századbeli számadáskönyv, amelyeknek adatai kétségtelenné teszik Fekete M. állítását.

Az 1653. VII.—23.—1654. VIII.—4. számadásévi regestum így nevezi meg: „Az schola Mesterünk Igaz Kalman uram”,¹⁹ vagy „Igaz Kalman Uram Academicus Mester”.²⁰

Nem lehetetlen, hogy az ekklézsia a szép készütségu ifjú hírét tudva — már külföldön léte alatt meghívta a scholához; legalább is erre engednek következtetni a számadáskönyv következő bejegyzései: „Anno 1652 (esetleg febr. 7. körül)... Igaz Kalman Uram szamarais kertek eö kegelmek (t. i. Patronus Uraim) Varadi Miklos Uramtol No Tall: 10 meljrol contentaltam eo kegelmet keszpenzül fl. 18”,²¹ továbbá ugyanerre vonatkozólag: „Az schola Mesterünknek Igaz Kalman Uramnak... Juettelire adot tiz tallris teszen f. 18”.²²

Állását elfoglalva javadalmazását a következőkben állapíthatjuk meg:

minthogy háromnegyedévre felvett készpénzfizetése 112 frt 50 denarius,²³ — egész évi salláriumma 150 frtot tett;

természetbeni járandóságában kapott bort 118 vedret;²⁴

búzáat valószínűleg csak félévre vett fel 6 köbölt,²⁵ ami egész évre 12 nagyköbölnek, azaz 96 nagyvékának felelt meg.

¹⁵ Koll. tört. I. k. 26. l.

¹⁶ Transsilvania. 2. k. 273.

¹⁷ A' kolozsvári reformátum kollégium Historiája 29. l.

¹⁸ A kolozsvári ev. ref. főtanoda története 27. l.

¹⁹ Bedj András és Kobzos István perceptorok regestuma, vagy ratioja 33. A. lev.

²⁰ U. o. 5. B. lev.

²¹ U. o. 41. A. lev.

²² U. o. 33. A. lev.

²³ U. o. 33. A. lev.

²⁴ U. o. 16. B. lev.

²⁵ U. o. 5. B. lev.

Ő utána nemsokára hazajött a külföldi akadémiákra egy évvel később kiment tanulótársa: bölöni Sikó János is, akit szintén meghívott az ekklezsia a schola tanárául.

A most már háromra kiegészült tanári kar fejévé s az iskola rektorává valószínűleg Igazt tették meg. Bizonyosság erre az, hogy Porcsalmi bár régi és jó tanár volt, mégis őt — mint domidoctust²⁶ — csak a lectori cím illette meg a valószínűleges tanítványával: Igaz Kálmánnal szemben, aki már mint akademikus mester tért haza.

Erre vezethető vissza az is, hogy a számadáskönyvek, amelyek mindég olyan pontosan megtartják a fizetések felsorolásánál az ekklezsia salaristáinak rangsorát, Igazt mindég Porcsalmi előtt említik.²⁷

Sikó, bár szintén mester volt, nem tarthatjuk a schola rektorának nemcsak rövid ideje alatti hosszas betegeskedése miatt, hanem, mert Igaznál későbben lett az iskola tanárává (a salaristák között neve pedig nem fordul elő, mert fizetését betegségére költötte az ekklezsia).

Tehát nem áll meg Szabó Károlynak az az állítása, hogy Igaz Kálmán „mint segédtanár működött a kolozsvári ref. gym-náziumban Porcsalmi András tanár mellett”.²⁸

Hogy oszlott meg hármójuk között a tanítás anyaga, nem tudjuk. Igaznak a héber nyelvben való nagy jártassága még nem bizonyíték amellett, hogy azt kizárólagosan ő tanította volna, mert ha elfogadjuk Kolozsvárra is némileg kiterjedt hatályúnak a fehérvári iskolának 1630-ban készített tantervezetét, akkor a felsőbb évfolyamokon mindkét theol. tanár, továbbá a philologia előadója is tanította a zsidó nyelvet.²⁹

Mint tanári és nevelői működését jellemző adatot csak Apáczáinak 1653. évi fehérvári beköszöntőjében elhangzott pár szavát hozhatom fel, ugyanis a kolozsvári scholát említve: „Ast tu Claudiopolitana recens extracta nihilne ex vetustis exues exuviis? haud equidem persuadere mihi unquam poteris, vivit enim in te Portsalmius, . . . vivit Colomannus, vivit et Sikó, quos dum vivos sentis, reformata es.”³⁰

(Folytatjuk.)

Herepei János.

Sajtóhibák a decemberi füzetben: a 411. lapon az Úri imádság szövegének utolsó sorában gonoztul helyesen: gonozthul; a 412. lap 11. sorában tellesth helyesen: telleesth. Cs. B.

²⁶ Bethlen Miklós önéletrajza. (L. Feketénél is 27. l.)

²⁷ Bedj és Kobzov perceptorok regestuma 5. B., 16. B., 33. A. lev.

²⁸ Magy. Prot. Egyh. és Isk. Figyelmező 1870. évf. 597. l.

²⁹ Koncz József: A m.-vásárhelyi ev. ref. koll. tört. 550 l.

³⁰ Oratio de studio sapientiae. 42. l.

Az Erdélyi Irodalmi Szemlét 1925. januárjától kezdve a „Minerva“ irodalmi és nyomdai műintézet részvénytársaság adja ki.

A lap jellege, célja és iránya ezentul is mindenben marad a régi.

Amidőn a kiadó személyében történt e változást előfizetőinknek tudomására hozzuk, kérjük folyóiratunknak további szives támogatását.

Dr. Vékás Lajos, Dr. Borbély István,
rt. vezérigazgató. szerkesztő.